

ΑΜΟΡΓΟΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΝΕΡΟΥ

παραδοσιακή διαχείριση υδατικών πόρων
και η βιώσιμη προοπτική της

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

egaio
Αειφόρο
Αιγαίο

Στη μνήμη του Γιάννη Πράσινου, μέλους της Τοπικής Επιτροπής Αμοργού, ο οποίος συνέβαλε σημαντικά σε αυτή την προσπάθεια

Η υλοποίηση της Δράσης κατέστη δυνατή χάρη στη γενναιόδωρη υποστήριξη:
της **Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Κυκλάδων**
του **Δήμου Αμοργού** και
του **Ιδρύματος Α.Γ. Λεβέντη**

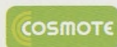

καθώς και τον ενθουσιασμό της Τοπικής Επιτροπής της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού στην Αμοργό με την πρόθυμη συμβολή πολλών μελών της τοπικής κοινωνίας.

Η ημερίδα στην Αμοργό (22-11- 2009) πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της καμπάνιας MEDITERRANEAN ACTION DAY 2009 του MIO-ECSDE, σε συνδυασμό με το πρόγραμμα GEWAMED (Mainstreaming GEndEr Dimension Into Water Resources Development and Management in the MEditerranean Region) και με την υποστήριξη της EU.

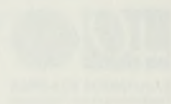
Χορηγός επικοινωνίας:

ΑΜΟΡΓΟΣ – ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΝΕΡΟΥ:

παραδοσιακή διαχείριση υδατικών πόρων
και η βιώσιμη προοπτική της

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος & Πολιτισμού
Πρόγραμμα ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

Αειφόρο
Αιγαίο

Υπεύθυνος έκδοσης: Γιάννης Μιχαήλ
Επιμέλεια/ Συντονισμός έκδοσης: Γεωργία Κίκου,
Κατερίνα Χατζηκωνσταντίνου
Φωτογραφίες: Γιώργος Αντωνίου, Γιάννης Δεσποτίδης,
Κατερίνα Χατζηκωνσταντίνου
Φωτογραφία εξωφύλλου: Γιώργος Αντωνίου
Σχεδιασμός εντύπου: Εκδόσεις futura –
Μιχάλης Παπαρούνης
Παραγωγή εντύπου: Φωτόλαιο – Τύπικον
Βιβλιοδεσία: Ηλιόπουλος – Ροδόπουλος

Έκδοση:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

Τριπόδων 28, 10558 Αθήνα
Τ: 210-3225245 F: 210-3225240
www.ellet.gr, elet@ellinikietairia.gr

- © για την έκδοση
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού
- © για τα αρχιτεκτονικά σχέδια
Γιώργος Αντωνίου
- © για το χάρτη-υπόβαθρο
Γιώργος Κάψαλης, Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ 2013

ISBN 978-960-99550-5-8

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή η αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφρασή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισίου, που κυρώθηκε με το ν. 100/1075. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής του βιβλίου με φωτοτυπικές, ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

Σημείωση: Η Δράση «ΑΜΟΡΓΟΣ – ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΝΕΡΟΥ: Παραδοσιακή διαχείριση υδατικών πόρων και η βιώσιμη προοπτική της» υλοποιήθηκε κατά το μεγαλύτερο μέρος της το 2009. Τα κείμενα της παρούσας έκδοσης γράφτηκαν το 2010 και 2011.

Ομάδα Δράσης «Αμοργός – ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΝΕΡΟΥ:
Παραδοσιακή διαχείριση υδατικών πόρων και
η βιώσιμη προοπτική της»

Συντονισμός Δράσης: Κρίτωνα Αρσένης (μέχρι 16 Μαΐου 2009), Γεωργία Κίκου (από 16 Μαΐου 2009 μέχρι το τέλος της Δράσης)

Σχεδιασμός και Διαχείριση Δράσης:

Κατερίνα Χατζηκωνσταντίνου

Αρχιτεκτονική μελέτη αποκατάστασης μνημείων νερού: Γιώργος Αντωνίου

Επίβλεψη αποκατάστασης μνημείων νερού:

Γιώργος Αντωνίου, Κατερίνα Χατζηκωνσταντίνου

Εθνογραφική έρευνα: Στέλιος Λεκάκης,

Παναγιώτα Πάντζου, Δημήτρης Παπαδόπουλος

Ευαισθητοποίηση Μαθητών: Γεωργία Κίκου,

Μυρτώ Παππά

Οπτικοακουστικό υλικό (ντοκιμαντέρ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΝΕΡΟΥ ΣΤΗΝ ΑΜΟΡΓΟ): Έφη Λατσούδη, Απόστολος Μακαράτζης Έλενα Μαργαριτίδη

Τεχνίτες στην Αμοργό: Μιχάλης Λουδάρος,

Θανάσης Νομικός, Μανώλης Νομικός, Γιώργος Prendi, Fran Prendi, Ndreca Zef

Μεταφορές υλικών: Στεφανιάς Γρίσπος,

Γιώργος Ζαράλης

Τοπική επιτροπή της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ στην

Αμοργό: Νόντας Γαβαλάς, Αντώνης Δεσποτίδης,

Ράνια Θηραίου, Κατερίνα Κουκουζέλη, Τάσος Πέππας,

Γιάννης Πράσιнос, Ασημίνα Ράλλη, Παναγιώτης

Ψυχογιός, Βαλέρια Μέτκοβα. Η Ασημίνα Ράλλη,

συνεισέφερε στη Δράση και με την ιδιότητά της ως

Αρχιτέκτονα από την Αμοργό

Περιεχόμενα

Χαιρετισμοί

- 4 Δημήτρης Μπάιλας, Νομάρχης Κυκλάδων
- 4 Νικόλαος Φωσιέρης, Δήμαρχος Αμοργού
- 5 Τάσος Λεβέντης, Πρόεδρος Ιδρύματος Α.Γ. Λεβέντης
- 5 Ιωάννης Μιχαήλ, Πρόεδρος ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού
- 6 Κώστας Καρράς, Ιδρυτής ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, Πρόεδρος Επιτροπής Παρακολούθησης Προγράμματος ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ
- 6 Γεωργία Κίκου, Υπεύθυνη Προγράμματος ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ
- 7 Παναγιώτης Ψυχογιός, Ράνια Θηραίου, Τοπική Επιτροπή ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού στην Αμοργό

8 Ευχαριστίες

- 11 **Εισαγωγή: Μεταβολές στο τοπίο των νησιών του Αιγαίου**
Γεωργία Κίκου
- 13 **Δράση ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΝΕΡΟΥ: Σχεδιασμός και Υλοποίηση Δράσης**
Κατερίνα Χατζηκωνσταντίνου
- 19 **Καλές πρακτικές διαχείρισης υδάτων στο νησί της Αμοργού και σε μικρές νησιωτικές περιοχές (ορθολογική διαχείριση)**
Μυρτώ Παππά
- 22 **Τα «μνημεία νερού» στην Αμοργό και Διαδρομές Πολιτιστικού Ενδιαφέροντος**
Τάσος Αναστασίου
- 24 **Κατασκευές ύδρευσης στην Αμοργό. Βασικά στοιχεία για την αποκατάστασή τους**
Γιώργος Αντωνίου
- 26 **20 ΜΝΗΜΕΙΑ ΝΕΡΟΥ – ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ**
Λαογραφικά στοιχεία και αρχιτεκτονικές πληροφορίες
Γιώργος Αντωνίου
- 49 **Μνημεία, πρακτικές και διαδρομές του νερού: Η εθνογραφική μελέτη της παραδοσιακής διαχείρισης των υδάτινων πόρων στην Αμοργό**
Στέλιος Λεκάκης, Νότα Πάντζου, Δημήτρης Παπαδόπουλος
- 51 **Περιβάλλον και ευαισθητοποίηση στα σχολεία**
Γεωργία Κίκου
- 52 **Επίμετρο: Σχόλιο για τη διαχείριση της νεότερης –προβιομηχανικής– κληρονομιάς στα νησιά του Αιγαίου**
Στέλιος Λεκάκης, Κατερίνα Χατζηκωνσταντίνου

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

Από μέρους της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Κυκλάδων, χαιρετίζουμε με ιδιαίτερη ικανοποίηση την πρωτοβουλία του Προγράμματος ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού για τη Δράση με θέμα: «Αμοργός – ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΝΕΡΟΥ: Παραδοσιακή Διαχείριση Υδατικών Πόρων και η Βιώσιμη Προοπτική τους».

Η Αμοργός προβάλλεται σήμερα ως ο κατ' εξοχήν πόλος έλξης του περιηγητικού τουρισμού στις Κυκλάδες. Συμμετέχοντας στη διάσωση, αποκατάσταση και ανάδειξη των «μνημείων νερού» της αμοργιανής υπαίθρου, εκτελέστηκαν με την εποπτεία της Νομαρχιακής Υπηρεσίας Πολιτισμού και με χρηματοδότηση από ίδιους πόρους, έργα αποκατάστασης και ανάδειξης σε επτά ιστορικές κρηναίες εγκαταστάσεις και δεξαμενές νερού. Οι συγκεκριμένες κατασκευές υδροληψίας βρίσκονται σε άμεση γειτνίαση και αποτελούν λειτουργικά στοιχεία των Διαδρομών Πολιτιστικού Ενδιαφέροντος που εντάσσονται στο ευρύτερο πρόγραμμα «Χάραξη – Ανάδειξη Διαδρομών Πολιτιστικού Ενδιαφέροντος στις Κυκλάδες» που εκπονεί η αρμόδια υπηρεσία Πολιτισμού της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης. Το πρόγραμμα των Διαδρομών Πολιτιστικού Ενδιαφέροντος εναρμονίζεται απόλυτα με τις αντίστοιχες δράσεις της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ και αποτελεί βασική προϋπόθεση μιας ενιαίας στρατηγικής οικοτουριστικής ανάπτυξης για τα περισσότερα νησιά των Κυκλάδων, σε μια κρίσιμότερη περίοδο για τη διάσωση του φυσικού και ιστορικού τους τοπίου.

Σταθερή μας πεποίθηση είναι ο διαρκής συντονισμός των ενεργειών της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Κυκλάδων και της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ για δράσεις όπως η Ανάδειξη Διαδρομών και η Καταγραφή-Ταξινόμηση-Ανάδειξη Υπαίθριας Παραδοσιακής Αρχιτεκτο-

νικής στα νησιά των Κυκλάδων, τα οποία θα επιλέγονται κάθε φορά μετά από κατάλληλη ιεράρχηση και συνεννόηση, για την επίτευξη των κοινών στόχων μας.

Δημήτρης Μπαίλας
Νομάρχης Κυκλάδων

Ο Δήμος χαιρετίζει με ιδιαίτερη ικανοποίηση και χαρά το τέλος της υλοποίησης του δεύτερου σταδίου μιας πετυχημένης προηγούμενης συνεργασίας με το Πρόγραμμα ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού για την καταγραφή αγροτικών κτισμάτων στο νησί της Αμοργού. Η Δράση του ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ με τίτλο «ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΝΕΡΟΥ: Παραδοσιακή διαχείριση υδατικών πόρων και η βιώσιμη προοπτική της» επισφραγίζει τη συνεργασία διαφορετικών φορέων με κοινό στόχο την προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς του χώρου της Αμοργού μέσα από μια κοινή πολιτική καταρχάς μη καταστροφής και στη συνέχεια ανάδειξής τους. Ο Δήμος Αμοργού που έχει ως ακρογωνιαίο λίθο της πολιτικής του τη βιώσιμη και αειφόρο ανάπτυξη ώστε να διατηρηθεί η μοναδικότητα του χώρου της Αμοργού δέχτηκε με χαρά την πρόταση του Προγράμματος ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ για περαιτέρω συνεργασία με στόχο την αποκατάσταση παραδοσιακών κατασκευών υδροληψίας. Για το σκοπό αυτό ήρθε σε σύμπραξη η Νομαρχία δια του πολιτιστικού της βραχίονα, η οποία μοιράζεται τον ίδιο σκοπό για ολόκληρο το νομό των Κυκλάδων, καθώς και το Ίδρυμα Α.Γ. Λεβέντη.

Σημαντικό κομμάτι αυτής της συνεργασίας αποτελούν και οι Δράσεις Ευαισθητοποίησης των κατοίκων της Αμοργού για τη βιώσιμη διαχείριση υδατικών πόρων στο νησί, γιατί ενώ τα μνημεία συμβάλλουν στην ενίσχυση του εναλλακτικού –πολιτιστικού και περιηγητικού– τουρισμού που σημαίνει οικονομι-

κό όφελος, πολλά από αυτά εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται καθημερινά από τους ντόπιους, μετατρέποντας αυτούς τους χώρους πολιτισμού από αμιγείς μουσειακούς σε λειτουργικούς χώρους για τους μόνιμους κατοίκους. Τη στιγμή που η ανάγκη για νερό στο νησί αποτελεί ένα από τα πιο καίρια ζητήματα του Δήμου, το ιδιαίτερο αυτό τμήμα του πλούτου της Αμοργού αποτελεί όχι μόνο πολιτιστική κληρονομιά αλλά και μια κληρονομιά λειτουργικής διαχείρισης, που μπορεί να αποτελέσει παράδειγμα για τις σύγχρονες ανάγκες.

Η προσπάθεια συνεχίζεται από το Δήμο Αμοργού με τη μελέτη της ανατολικής εισόδου της Χώρας για την ανάδειξη των πηγαιδιών, τη μελέτη του Μεσαιωνικού μνημείου του 'Θόλου' και τη μελέτη για το Φάρο των Καταπόλων και την αποκατάσταση των Μύλων στη Χώρα και την Αιγιάλη, καθώς και με την πρωτοβουλία του Συλλόγου Πολιτισμού και Τέχνης «Σημυνίδης» της Χώρας Αμοργού, ο οποίος χρηματοδοτεί τη μελέτη αποκατάστασης της υδατοδεξαμενής του 'Κάτω Λάκκου' στη Χώρα. Άμεσους στόχους του Δήμου αποτελούν η αποκατάσταση του Αγ. Χρυσοστόμου στα Κάψαλα, η συνέχιση των ανασκαφών στη Μινώα, τη Μαρκιανή και το Καστρί, η αποκατάσταση όλων των μύλων της Αμοργού και γενικότερα ό,τι αφορά τον πολιτισμό και αναδεικνύει την πολιτιστική ταυτότητα του Αμοργιανού.

Νικόλαος Φωστιέρης
Δήμαρχος Αμοργού

Το Ίδρυμα Α. Γ. Λεβέντη, έχει επί σειρά ετών αναπτύξει συνεργασία με την ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος & Πολιτισμού. Η συνεργασία αυτή αποσκοπεί στην ανάδειξη ιστορικών μνημείων της ελληνικής μας παράδοσης αλλά και ταυτοχρόνως στην προστασία του περιβάλλοντος. Στα πλαίσια αυτά, αποτελεί ιδιαίτερη χαρά, η εκ μέρους

του Ιδρύματός μας χρηματοδότηση του Προγράμματος «ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ», ενός επιστημονικού, κοινωνικού και περιβαλλοντικού προγράμματος, μείζονος σημασίας. Το εν λόγω Πρόγραμμα μέσα από την υλοποίηση Δράσης στην Αμοργό με τίτλο «ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΝΕΡΟΥ», έχει σκοπό την ανάδειξη της παραδοσιακής διαχείρισης υδατικών πόρων και της σημασίας του νερού στη διαμόρφωση του πολιτιστικού τοπίου και την επίτευξη αειφόρου ανάπτυξης. Η διαμόρφωση ενός πρότυπου διαχείρισης «μνημείων νερού» στην Αμοργό, όπου επί του παρόντος εφαρμόζεται, και η εξέταση του ενδεχόμενου εφαρμογής του σε άλλα νησιά των Κυκλάδων που παρουσιάζουν παρεμφερή δεδομένα, την καθιστούν μια εξαιρετικής βαρύτητας Δράση. Θα ήθελα στο σημείο αυτό να εξάρω την επιστημονική επιμέλεια των επιφορτισμένων για τη Δράση μελών της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ και ταυτοχρόνως, να ευχαριστήσω το Δήμο Αμοργού και την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κυκλάδων για την διαρκή υποστήριξή τους και την Τοπική Επιτροπή της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ για την άριστη συνεργασία.

Τάσος Λεβέντης
Πρόεδρος Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη

Η ανταπόκριση των τοπικών κοινωνιών ως προς το αειφορικό μέλλον της Αμοργού μάς γεμίζει με αισιοδοξία και ενέργεια για να συνεχίσουμε την προσπάθεια για ένα αειφορικό μέλλον στο Αιγαίο. Ιδιαίτερη ικανοποίηση αισθανόμαστε για την αποδοχή της δράσης «ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΝΕΡΟΥ: Παραδοσιακή διαχείριση υδατικών πόρων και η βιώσιμη προοπτική της», η οποία προστατεύει και αναδεικνύει το μοναδικό παραδοσιακό πλούτο της Αμοργού.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ αγωνίζεται για την προστασία των ευαίσθητων ιδιαίτερων τοπικών χαρακτηριστικών των νησιών του Αιγαίου από το 1972. Εδώ και 39 χρόνια προσπαθούμε

να είμαστε στο πλευρό των τοπικών κοινωνιών στην προσπάθεια τους να οραματιστούν ένα καλύτερο μέλλον που στηρίζεται στην προστασία της μοναδικής ομορφιάς των νησιών και οδηγεί στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής, αλλά και σε στήριξη πολυδιάστατων παραδοσιακών και νέων οικονομικών δραστηριοτήτων που παρέχουν σταθερά και υψηλά εισοδήματα.

Ιωάννης Μιχαήλ

Πρόεδρος ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

Η Δράση του Προγράμματος ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού στην Αμοργό με τίτλο «ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΝΕΡΟΥ» υπήρξε αποτέλεσμα ενός πενταετούς αγώνα σε πολλά νησιά του Αιγαίου, αλλά επίσης και της πρόθυμης και γενναιόδωρης υποστήριξης του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη, του Δήμου Αμοργού και της Νομαρχίας Κυκλάδων. Ως Πρόεδρος της Επιτροπής Παρακολούθησης του Προγράμματος ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ και εκ μέρους όλων των μελών της Επιτροπής θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Πρόεδρο του Ιδρύματος Λεβέντη, κύριο Τάσο Λεβέντη, τον Δήμαρχο Αμοργού, κύριο Νικόλαο Φωστιέρη, τον Νομάρχη Κυκλάδων κύριο Δημήτρη Μπάιλα και τον Προϊστάμενο του Τμήματος Πολιτισμού και Εκπαιδευτικών θεμάτων της Νομαρχίας κ. Τάσο Αναστασίου για την άψογη συνεργασία. Η Δράση αυτή έχει αναδείξει αποτελεσματικά την στενή σχέση που υπάρχει μεταξύ της διατήρησης και ανάδειξης της παραδοσιακής μας κληρονομιάς και του σύγχρονου προβληματισμού όσον αφορά στην αειφορία και την βιώσιμη ανάπτυξη.

Η διαχείριση της Δράσης έγινε από την Κατερίνα Χατζηκωνσταντίνου, η οποία επέτυχε πλήρως στο δύσκολο έργο του συντονισμού όλων των ομάδων που έλαβαν μέρος στη Δράση.

Τέλος, ευχαριστώ την Γεωργία Κίκου, Υπεύθυνη του Προγράμματος ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ, η οποία ανέλαβε την θέση αυτή από τον Κρίτωνα Αρσένη τον Μάιο του 2009 και συντόνισε τη Δράση μέχρι το τέλος της.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το Πρόγραμμα ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ έχει προσφέρει ήδη πολλά στα νησιά. Απομένει τώρα η προσπάθεια η παρουσία του να καταστεί πιο εντατική και να ενστερνιστούν οι αρχές του από όλο και περισσότερους κατοίκους και επισκέπτες των νησιών του Αιγαίου.

Έτσι μόνο θα έχουν τα νησιά μας και μετάξυ τους η Αμοργός το αειφόρο εκείνο μέλλον που αξίζει και στην παράδοση τους και στις σημερινές ανάγκες, πολιτιστικές και οικονομικές, των κατοίκων τους.

Κώστας Καρράς

Ιδρυτής ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
Περιβάλλοντος και Πολιτισμού,

Πρόεδρος Επιτροπής Παρακολούθησης
Προγράμματος ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ

Τα νησιά του Αιγαίου αποτελούν ορόσημα φυσικής ομορφιάς και πολιτιστικού πλούτου. Όμως, η εκτεταμένη και ασχεδίαστη τουριστική ανάπτυξη που έχει συντελεστεί τις τελευταίες δεκαετίες, έχει σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία τεράστιων πιέσεων στους φυσικούς πόρους κατά τις περιόδους αιχμής.

Σημαντικό δίδαγμα βιώσιμης διαχείρισης των πόρων για τους κατοίκους σήμερα μπορεί να αποτελέσουν οι πρακτικές των παλιότερων γενιών, που διακρίνονταν για τη σοφία και τη σύνεσή τους. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί και το δίκτυο παραδοσιακών εγκαταστάσεων διαχείρισης υδατικών πόρων που υπάρχει στην Αμοργό.

Η αξία της ύπαρξης και διατήρησης ενός τέτοιου δικτύου, τόσο σε περιβαλλοντικό όσο και σε πολιτιστικό επίπεδο, κατέστησε επιτακτική την ανάγκη αποκατάστασης των εγκαταστάσεων αυτών και τη γενικότερη ευ-

αισθητοποίηση του τοπικού πληθυσμού για τη βιώσιμη διαχείριση των υδατικών πόρων. Η ανάγκη αυτή οδήγησε το Πρόγραμμα ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού στη δημιουργία της Δράσης «ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΝΕΡΟΥ: παραδοσιακή διαχείριση υδατικών πόρων και η βιώσιμη προοπτική της», στόχος της οποίας ήταν η ανάδειξη της σημασίας της παραδοσιακής διαχείρισης υδατικών πόρων για την αειφόρο ανάπτυξη του νησιού.

Η συγκεκριμένη Δράση εντάσσεται στις ευρύτερες δραστηριότητες του Προγράμματος ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ που από το 2005 αγωνίζεται για την ευαισθητοποίηση των κατοίκων των νησιών του Αιγαίου, κάθε ηλικίας, σχετικά με τη σημασία της προστασίας του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς ως απαραίτητη προϋπόθεση, όχι μόνο για την ποιότητα ζωής τους, αλλά και για την οικονομική ανάπτυξη των νησιών. Στα πλαίσια αυτά, i) υλοποιούνται Δράσεις Ευαισθητοποίησης στα σχολεία του Αιγαίου και ii) προωθούνται και αναδεικνύονται μέσα από τη σύσταση του Δικτύου Καλών Πρακτικών και την ιστοσελίδα του Προγράμματος ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ (www.egaio.gr), όλες οι καλές πρακτικές των κατοίκων των νησιών, οι οποίες συμβάλλουν στην αειφόρο ανάπτυξη τους.

Με την ολοκλήρωση της Δράσης για τους υδατικούς πόρους της Αμοργού, ευελπιστούμε να συνεχιστεί η ευαισθητοποίηση και να ακολουθήσουν και άλλα νησιά το παράδειγμα της Αμοργού, δίνοντας την απαραίτητη προσοχή στη διαφύλαξη των μνημείων που συμβολίζουν την αειφορική διαχείριση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων!

Γεωργία Κίκου

Συντονισμός Δράσης ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΝΕΡΟΥ
Υπεύθυνη Προγράμματος ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Η διατήρηση και ανάδειξη σημαντικών υδροκατασκευών της Αμοργού, ήταν μια ιδέα που γεννήθηκε κατά τη διάρκεια συνάντησης της Τοπικής Επιτροπής Αμοργού με το Πρόγραμμα ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ για τη συνέχιση δράσεων της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού στην Αμοργό. Υλοποιήθηκε και έγινε παρακαταθήκη για τις επόμενες γενιές.

Το νερό, η γη, ο πολιτισμός, κρίκοι της διαβίωσης της καθημερινότητας, της σκέψης. Γενιές και γενιές δουλεύανε πάνω σ' αυτή την αλυσίδα και φτάσανε την ανθρωπότητα στο σήμερα. Ακολούθησε και η Αμοργός αυτή την αναγκαιότητα χιλιάδες χρόνια για να φτάσει στις μέρες μας, μέρες της αποξένωσης και της αποκοπής απ' ό,τι μας γέννησε και μας έκανε ανθρώπους.

Θελήσαμε λοιπόν, αυτόν τον άδικα ξεχασμένο κόπο των προγόνων μας, να τον συντηρήσουμε και όπου είναι δυνατόν να τον επαναφέρουμε σε χρήση. Να γίνει μια λαογραφική έρευνα και ένα ντοκιμαντέρ επιπρόσθετα εργαλεία ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης.

Οι νέες και οι νέοι που εργάστηκαν για την πραγμάτωση της Δράσης, αγάπησαν και αγκάλιασαν αυτή την ιδέα. Ευχαριστούμε θερμά την ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, το Δήμο Αμοργού και την Νομαρχία, με τους οποίους συμπορευθήκαμε σ' αυτή την προσπάθεια.

Καλή αντάμωση στις επόμενες.

Ο Αντιπρόεδρος, **Παναγιώτης Ψυχογιός**
Η Γραμματέας, **Ράνια Θηραίου**
Τοπική Επιτροπή ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, Αμοργός

Ευχαριστίες

Στο σχεδιασμό και την υλοποίηση της Δράσης συμμετείχε εθελοντικά ένας μεγάλος αριθμός μελών και μη της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ.

Τους ευχαριστούμε θερμά, καθώς χωρίς την υποστήριξή τους η Δράση δε θα είχε τη σημερινή της μορφή.

Δήμος Αμοργού: Δήμαρχος Αμοργού Νικόλαος Φωσιέρης, Αντιδήμαρχος Αμοργού Λευτέρης Συνοδινός, Προϊσταμένη Ευδοκία Νομικού

Τεχνική υπηρεσία: Γιώργος Κοβαίος, Ελένη Πρέκα, Κώστας Ρούσσος, Γιώργος Χάλαρης,

Λοιπές υπηρεσίες: Μάρκος Γαβράς, Αναστασία Γιαννακού, Νίκος Καραϊσκος, Μαρία Κοβαίου-Γιαννακού, Νικητία Λουδάρου, Δημήτρης Πορτοκάλης, Γιάννης Πράσινος, Μιχάλης Πράσινος, Χαρά Συνοδινού, Γιώργος Χάλαρης

Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κυκλάδων: Τάσος Αναστασίου, Προϊστάμενος Τμήματος Πολιτισμού και Εκπαιδευτικών Θεμάτων

Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων: Γιώργος Καψάλης (δημιουργία χάρτη), Ελένη Προχώρη

Ομιλητές στην Ημερίδα της Δράσης:

Γιώργος Αντωνίου, Πέτρος Γκίκας, Μαρία Γκίνη, Στέλιος Λεκάκης, Ηλίας Νόκας, Ιουλία Παπαευτυχίου, Θεόδωρος Τσιάλας, Κατερίνα Χατζηκωνσταντίνου

Αρχαιοφύλακες: Γιώργος Βλαβιανός, Γιάννης Δεσποτίδης

Κάτοικοι Αμοργού (όπου είναι γνωστό το όνομά τους): Αντώνης Βλαβιανός, Βαγγέλης Γιαννακός, Αιδεσιμολογιότατος πάτερ Παρασκευάς Δεσποτίδης, Μιχάλης Μωραϊτάκης, Νίκος Νομικός, Δημήτρης Πατινιώτης, Μαρία Πατινιώτη, Σοφία Πατινιώτη, Δημήτρης Πρέκας, Δημήτρης Χατζής

Όσοι βοήθησαν στη δημιουργία του ντοκιμαντέρ: Νίκος Βασάλος, Βαγγέλης Βασάλος, καφέ «Γιασεμί», Καφενείο Αρκεσίνης, Καφενείο Μοσχουδάκη (Λαγκάδα), Αλέξανδρος Μουταφτσής, Στέλλα Παπαδοπούλου, Alcalica, Collective Images, Diga Productions

Ευχαριστούμε θερμά όλα τα μέλη της τοπικής κοινωνίας, διότι στήριξαν με προθυμία, ενδιαφέρον, υλικό, και συχνά προσωπικές μαρτυρίες τη συγκέντρωση ενός πλούσιου λαογραφικού υλικού, αλλά και καθοδηγητικές πληροφορίες για την αρχική μορφή των μνημείων νερού, που στάθηκε χρήσιμη στη σύνταξη των μελετών.

Χρυσόστομος	95
Θεοσκεπαστή	65
Ασφονδυλίτης	150
Αιγιάλη	330

Μεταβολές στο τοπίο των νησιών του Αιγαίου

Γεωργία Κίκου

Γεωγράφος, Msc Περιβαλλοντολόγος
Συντονισμός Δράσης Διαδρομές Νερού
στην Αμοργό
Υπεύθυνη Προγράμματος ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ

Τα νησιά του Αιγαίου, τόποι άνυδροι και δύσβατοι, αποτελούν παραδείγματα προς μίμηση για τον τρόπο που αντικειμενικές δυσκολίες και εμπόδια μπορούν να μετατραπούν σε μοχλούς οικονομικής, πολιτιστικής και κοινωνικής ανάπτυξης, εφόσον η διαχείριση των φυσικών τους πόρων γίνει με σεβασμό, σοφία και σύνεση.

Οι νησιώτες κατάφεραν από πολύ νωρίς να δαμάσουν το άγριο τοπίο και να το κάνουν φιλόξενο για εκείνους και τις δραστηριότητες τους. Για παράδειγμα, φρόντισαν να αξιοποιήσουν τους ορεινούς σχηματισμούς, μετατρέποντάς τους σε «σκάλες», προκειμένου να μπορούν να έχουν αγροτική παραγωγή. Επίσης, επέλεξαν καλλιέργειες συμβατές με τις τοπικές συνθήκες και δυνατότητες του τόπου, όπως άλλωστε συμβατές ήταν και οι συνήθειες, αλλά και ο γενικότερος τρόπος ζωής των κατοίκων. Επιπλέον, χρησιμοποιούσαν με σύνεση το ελάχιστο νερό, λαμβάνοντας υπόψη ότι είναι περιορισμένες οι ποσότητες του. Συνεπώς, οι κάτοικοι των νησιών, χωρίς την επιστημονική κατάρτιση και την τεχνολογία που είναι στη διάθεση μας σήμερα, κατάφερναν να ζουν αρμονικά με τον τόπο τους. Ο τρόπος ζωής τους κινούνταν μέσα στα πλαίσια της φέρουσας ικανότητας του νησιού, πολύ πριν επινοηθεί ο όρος αυτός.

Τα νέα δεδομένα που εισήχθησαν τις τελευταίες δεκαετίες στις νησιωτικές κοινωνίες, όπως νέες οικονομικές δραστηριότητες, καταναλωτικές συνήθειες, τεχνολογίες, κτλ, συνέβαλαν στην ραγδαία μεταβολή του τρόπου οργάνωσής τους. Το αποτέλεσμα ήταν,

από τη μια πλευρά, η καθημερινότητα των νησιωτών να γίνει περισσότερο ομαλή, αλλά από την άλλη να προκύψουν πρωτοφανή προβλήματα, όπως πιέσεις στους φυσικούς πόρους και αλλοίωση ενός τοπίου που χρειάστηκε χιλιάδες χρόνια για να φιλοτεχνηθεί.

Μια από τις βασικότερες αιτίες ραγδαίας μεταβολής του αιγαιοπελαγίτικου τοπίου και υποβάθμισης των φυσικών πόρων ήταν η απότομη είσοδος του τουρισμού και η ανάδειξη του ως κύρια οικονομική δραστηριότητα. Είναι αδιαμφισβήτητο ότι τουρισμός συνέβαλλε στη εξασφάλιση της συνέχειας της καίριας σημασίας των νησιών στο χρόνο, μέσα από την αξιοποίηση των ιδιαίτερων συγκριτικών πλεονεκτημάτων τους (την φυσική ομορφιά και τον πολιτισμό τους), με μικρότερο μόχθο από εκείνο που απαιτούσαν οι παραδοσιακές ασχολίες των κατοίκων. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο άλλαξε άρδην τη νοοτροπία της κοινωνίας, αντιστρέφοντας τη βασική αρχή στην οποία στηρίζονταν παλαιότερα: πλέον επιδιώκεται προσαρμογή του τόπου στις ανάγκες των κατοίκων και όχι το αντίστροφο, όπως ίσχυε μέχρι πρόσφατα.

Η αλλαγή του τρόπου οργάνωσης των νησιωτικών κοινωνιών και της νοοτροπίας τους είναι πλέον εμφανής με συνέπεια τη δημιουργία νέων προκλήσεων:

Α. τα τοπία πολλών νησιών, η ίδια η κινητήρια δύναμη του τουρισμού, έχουν πλέον υποστεί ραγδαία μεταμόρφωση. Η έλλειψη αναπτυξιακής στρατηγικής και θεσμικού πλαισίου, έχει δημιουργήσει κατασκευές, πολλές φορές ασύμβατες με την κλίμακα του τόπου, τόσο από άποψη μεγέθους όσο και αριθμού, θέτοντας σε κίνδυνο μέχρι και την ίδια την ελκυστικότητα των νησιών ως τουριστικούς προορισμούς. Η νοοτροπία που χαρακτήριζε παραδοσιακά τους νησιώτες, να έχουν μεγάλη καλλιεργήσιμη έκταση και αντιστρόφως ανάλογο μέγεθος οικήματος, έχει πλέον εκλείψει. Εκτός, όμως, από την εκτεταμένη ανοικοδόμηση, που έχει αλλοιώσει το φυσικό, κοινω-

νικό και πολιτισμικό τοπίο (π.χ. εγκατάλειψη των αναβαθμίδων, της τοπικής αρχιτεκτονικής κ.ά.), τα νησιά επιπλέον στερούνται καλλιέργησιμων εδαφών και δυνατότητας τοπικής παραγωγής.

Β. Οι υπόλοιποι φυσικοί πόροι, όπως η ενέργεια και κυρίως το νερό, αντιμετωπίζουν επίσης προκλήσεις άγνωστες μέχρι πρότινος. Η τεράστια πληθυσμιακή εποχιακή διακύμανση συνεπάγεται την εκτόξευση της ζήτησης των φυσικών πόρων την περίοδο της υψηλής τουριστικής κίνησης. Η ανάγκη ανταπόκρισης στις μεγαλύτερες ανάγκες για νερό και ενέργεια έχει ως συνέπεια την εξεύρεση λύσεων που πολλές φορές επιβαρύνουν τους πόρους του νησιού, το κόστος και την υγεία των κατοίκων, ενώ θέτουν σε κίνδυνο την ίδια τη βιωσιμότητα του τόπου, τόσο ως χώρο διαβίωσης των ντόπιων, όσο και ως τόπο υποδοχής των τουριστών. Η λογική της εξοικονόμησης και

της προσαρμογής των αναγκών στην φέρουσα ικανότητα του νησιού, δεν εφαρμόζεται και σε αυτή την περίπτωση, ενώ η σημασία της έχει περιθωριοποιηθεί από τους νησιώτες.

Παρόλ' αυτά η συγκεκριμένη νοοτροπία –που είχαν ανακαλύψει και εφαρμόσει ενστικτωδώς οι ντόπιοι και αποτελούσε τη βάση της κοινωνικής και οικονομικής ζωής– φαίνεται πως γίνεται ξανά επίκαιρη. Είναι φανερό πως έχοντας μάθει από τα λάθη του παρελθόντος, οποιοδήποτε αναπτυξιακή λογική, στρατηγική και σχεδιασμός θα πρέπει να βασίζεται στις ιδιαίτερες συνθήκες και την ταυτότητα του τόπου. Έμφαση θα πρέπει να δίνεται στην προστασία και ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, στα πλαίσια της φέρουσας ικανότητας κάθε νησιού. Επιπλέον, είναι αναγκαίο να στηρίζει την παραγωγική τους βάση, στοχεύοντας στην κατάργηση της μονοκαλλιέργειας του τουρισμού και την ενίσχυση των υπόλοιπων παραγωγικών τομέων (π.χ. μέσα από τις τοπικές καλλιέργειες και προϊόντα) για τη διεύρυνση των οικονομικών εσόδων και την άμβλυνση των εξαρτήσεων από άλλα κέντρα.

Για τους λόγους αυτούς, η παρουσία και ανάδειξη στοιχείων από το παρελθόν, όπως τα «μνημεία νερού» έχει μεγάλη σημασία, όχι μόνο συναισθηματική για τους παλιότερους, αλλά και διδακτική για τους νεότερους. Τα μνημεία αυτά φανερώνουν την πραγματικότητα των νησιών –τους περιορισμένους φυσικούς πόρους– και τη σωστή κατεύθυνση προς τη διαχείρισή τους, τη συμμόρφωση δηλαδή με τις δυνατότητες ενός τόπου και τη προσαρμογή των ανθρώπων σε αυτές, όχι το αντίστροφο. Μόνο έτσι είναι εφικτό, τα νησιά να αντέξουν στο χρόνο, όπως άλλωστε άντεξαν για χιλιάδες χρόνια μέχρι σήμερα. ■

Δράση: «Αμοργός – Διαδρομές νερού: παραδοσιακή διαχείριση υδατικών πόρων και η βιώσιμη προοπτική της»

Κατερίνα Χατζηκωνσταντίνου

αρχιτέκτονας μηχανικός, MPhil Cantab
Σχεδιασμός και Διαχείριση Δράσης

Στόχος

Αντικείμενο της Δράσης ήταν η ανάδειξη της αξίας της παραδοσιακής διαχείρισης υδατικών πόρων στη βιώσιμη και αειφόρο ανάπτυξη του νησιού αλλά και στο πολιτιστικό τοπίο του. Απώτερος στόχος ήταν η διαμόρφωση ενός προτύπου διαχείρισης «μνημείων νερού» για εφαρμογή και σε άλλα νησιά των Κυκλάδων –με παρόμοια δεδομένα– για λειτουργικούς και εκπαιδευτικούς λόγους.

Υπόβαθρο

Η Δράση ακολούθησε μια προηγούμενη πρωτοβουλία του Προγράμματος ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ στην Αμοργό για την καταγραφή περίπου 3.000 αγροτικών κτισμάτων στο νησί, όπως αγροικίες, στάβλοι, αλώνια, ανεμόμυλοι, πατητήρια, λιοτρίβια, ασβεστοκάμينا κτλ.¹ Με αφορμή το μεγάλο αριθμό σε στέρνες, πηγάδια και κρήνες, αλλά κυρίως το ζήτημα της λειψυδρίας στο νησί, η τοπική επιτροπή της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ στην Αμοργό, πρότεινε τη συνέχιση της Δράσης με βάση το νερό και τη διαχείρισή του, προκειμένου να αναδειχθεί το εκτεταμένο δίκτυο κατασκευών υδροληψίας, ως μια «ζωντανή κληρονομιά» με δυναμικά λειτουργικό, αλλά και εκπαιδευτικό χαρακτήρα.

Το είδος των κτισμάτων αυτών είναι άλλωστε και ένας λόγος για τον οποίο θεωρούνται ιδιαίτερα, γιατί πέρα από την αξία τους ως κομψοτεχνήματα παραδοσιακών τεχνικών, είναι λειτουργικά και δεμένα με το περιβάλλον. Η πρόκληση λοιπόν έγκειται στο να διαχει-

ριστούμε την αρχιτεκτονική κληρονομιά σε σχέση με το εναλλασσόμενο πλαίσιο, τόσο το τοπικό όσο και το οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, πολιτικό και επιστημονικό.

Η Δράση είναι προϊόν συνεργασίας του Προγράμματος ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ με την Τοπική Επιτροπή της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ στην Αμοργό, το Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ, το Δήμο Αμοργού, τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κυκλάδων, και ιδιαίτερα, με την τοπική κοινωνία της Αμοργού. Η Δράση είναι σκόπιμα προϊόν ευρείας συλλογικής δουλειάς και εκεί ακριβώς έγκειται η αξία και η δυναμική της.

Αρχικό στάδιο

Αρχικά, η πρόταση περιλάμβανε την αποκατάσταση επιλεγμένου μέρους του καταγεγραμμένου δικτύου κατασκευών παραδοσιακής διαχείρισης υδατικών αποθεμάτων, για την εφαρμογή ενός «Ανοιχτού Μουσείου Νερού» διεσπαρμένου ανά την Αμοργό. Το εκτεταμένο δίκτυο μονοπατιών που υπάρχει στο νησί επιτρέπει την προσβασιμότητα και συνεπώς τη σύνδεση αυτών των λεγόμενων «μνημείων νερού», συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο και στην ενίσχυση του εναλλακτικού –πολιτιστικού και ιδιαίτερα περιηγητικού– τουρισμού.

Μετά από συζητήσεις με την Τοπική Επιτροπή, διαπιστώθηκε πως στην πλειοψηφία τους οι στέρνες και τα πηγάδια χρησιμοποιούνται καθημερινά ακόμα και σήμερα, καθιστώντας αυτούς τους χώρους πολιτισμού όχι μόνο αμιγείς μουσειακούς αλλά και λειτουργικούς χώρους κατοίκησης και χρήσης για τους ντόπιους. Τη στιγμή που η ανάγκη για νερό αποτελεί ένα από τα πιο καίρια ζητήματα στο νησί, το ιδιαίτερο αυτό τμήμα του πλούτου της Αμοργού αποτελεί όχι μόνο πολιτιστική κληρονομιά, αλλά και μια κληρονομιά λειτουργικής διαχείρισης, που μπορεί να αποτελέσει παράδειγμα για τις σύγχρονες ανάγκες, προτάσσοντας την προστασία/διατήρηση τόσο των ίδιων των κατασκευών όσο και της βιώσιμης διαχείρισης του νερού. Η μη έγκαιρη

αποκατάσταση και ανάδειξη των μνημείων αυτών συνεπάγεται την απαλοιφή μιας παράδοσης πρακτικής συλλογής και διαχείρισης των αποθεμάτων νερού στο νησί, η οποία βασιζόταν στην οικονομία αποκλειστικά όμβριων και πηγαιών υδάτων. Επιπλέον, εντάχθηκε στη Δράση η ανίχνευση της κοινωνικής αξίας και της παραδοσιακής χρήσης των κατασκευών αυτών μέσω μιας εθνογραφικής έρευνας, με σκοπό την αρτιότερη αντιμετώπισή τους σε όλα τα επίπεδα.

Συνεπώς, η έννοια του «μουσείου» εγκαταλείφθηκε, ενώ ο όρος «μνημεία νερού» διατηρήθηκε, χωρίς όμως να αναφέρεται στη μνημειακότητα των κατασκευών διαχείρισης νερού, αλλά στην συλλογική, κοινωνική μνήμη των τοπικών κοινοτήτων αναφορικά με την αξία των παραδοσιακών παραγωγικών πρακτικών στο αγροτικό και πολιτιστικό τοπίο, την οποία έχουν αποκτήσει αυτές οι κατασκευές μέσα από την ιστορία της γενιάς που έχει παρέλθει.

Σε συνεργασία με την Τοπική Επιτροπή έγινε αναπροσαρμογή της πρότασης και ανάλυση του έργου σε δυο επιμέρους δράσεις: I. Δράσεις αποκατάστασης και II. Δράσεις ευαισθητοποίησης.

I. Δράσεις αποκατάστασης

Οι δράσεις αποκατάστασης αφορούν τη μελέτη και εφαρμογή αποκατάστασης 20 θέσεων κτισμάτων παραδοσιακής διαχείρισης υδατικών πόρων («μνημεία νερού») όπως στέρνες, πηγάδια, κρήνες, καθώς και την επεξηγηματική σήμανσή τους. Οι παραδοσιακές κατασκευές υδροληψίας και υδροσυλλογής χρονολογούνται στον προηγούμενο αιώνα, αν και σε μερικές περιπτώσεις είναι προγενέστερες.

Ο αρχικός κατάλογος των κατασκευών υδροληψίας διαμορφώθηκε σύμφωνα με τις προτάσεις τις Τοπικής Επιτροπής και της επισημονικής επιτροπής της Δράσης, θέτοντας αξιολογικά κριτήρια ως προς την επιλογή τους: να αποτελούν δημόσια ιδιοκτησία, να

είναι ως επί το πλείστον σε χρήση και προσβάσιμα από μονοπάτι, να χρήζουν άμεσης αποκατάστασης και να είναι ομοιόμορφα κατανεμημένα στο νησί, ώστε να εκπροσωπούνται διαφορετικές τυπολογίες. Επιπλέον, η επιλογή 20 μνημείων από όλη την έκταση του νησιού, καθώς και η επιλογή διαφορετικών τοπικών συνεργείων για κάθε μέρος του νησιού, είχε ως αποτέλεσμα να ενημερωθεί έμμεσα και να ευαισθητοποιηθεί κατά το δυνατόν το νησί στο σύνολό του σχετικά με τη Δράση, έστω και αν αυτό προκάλεσε την ανταγωνιστικότητα των επιμέρους τοπικών κοινωνιών για τον αριθμό και την ποιότητα των αποκαταστάσεων στη δική τους περιοχή.

Η αποκατάσταση των μνημείων νερού γίνεται με γνώμονα την ελάχιστη δυνατή παρέμβαση² με σεβασμό στη χρήση του μνημείου, στοχεύοντας στη μέγιστη δυνατή ανάδειξη της αρχικής μορφής του. Αναλόγως, η σήμανσή τους προτάθηκε να είναι επιδέξια, ώστε ο επισκέπτης να καθοδηγείται ευδιάκριτα στα μνημεία, ενώ η παρουσία της να μην προσβάλλει τον περιβάλλοντα χώρο.

Μετά από λεπτομερή τεκμηρίωση από τον ανάδοχο αρχιτέκτονα, καταγράφηκαν οικοδομικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά, παραδοσιακοί τρόποι δομής και υλικών, αλλά και των αναγκαίων διατάξεων για τη συλλογή και αποθήκευση του νερού, καθώς και χρήσιμα στοιχεία του περιβάλλοντος χώρου ως βάση για τη μελέτη αποκατάστασης. Στις επεμβάσεις εφαρμόστηκαν παραδοσιακές τεχνικές και υλικά της περιοχής, ενώ, όπου χρειάστηκε, προσαρμόστηκαν σύγχρονα υλικά στα παραδοσιακά πρότυπα.

Λύσεις στα προκύπτοντα προβλήματα δόθηκαν ως επί το πλείστον μετά από μακρές συζητήσεις με τα τοπικά συνεργεία και τις υποδείξεις του αρχιτέκτονα, όχι χωρίς διαφωνίες. Χωρίς καμία αμφιβολία όμως, η συνολική εμπειρία από αυτή τη συνεργασία συνέβαλε στην αλληλομεταφορά τεχνογνωσίας από και σε τεχνίτες της Αμοργού για μελλοντικές επεμβάσεις αποκατάστασης σε παραδοσια-

κές κατασκευές του νησιού, επιτυγχάνοντας με αυτό τον τρόπο έμμεσο στόχο του προγράμματος.

II. Δράσεις ευαισθητοποίησης

Η υλοποίηση αποκαταστάσεων αποτελεί τη βάση του προγράμματος και στοχεύει στη διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού. Κι όμως, οι δράσεις ευαισθητοποίησης ως μια ενημέρωση αναφορικά με τη διαχείριση υδατικών πόρων και το ρόλο της τοπικής κοινωνίας στην ανάπτυξη του νησιού είναι αυτές που συμβάλλουν άμεσα στην ανάδειξη και αξιολόγησή της, ιδιαίτερα σχετικά με τις αρχές και την εφαρμογή της βιώσιμης διαχείρισης των υδάτων. Τόσο η εθνογραφική μελέτη, όσο και οι παρουσιάσεις σε σχολεία και η διαδικασία παραγωγής και προβολής του οπτικοακουστικού υλικού συνέβαλαν ουσιαστικά στην ομαλή ένταξη του έργου στην κοινωνική ζωή μέσα από τη επαναλαμβανόμενη και άμεση επαφή με τον τοπικό πληθυσμό, ελαχιστοποιώντας την περίπτωση απόρριψης της Δράσης.

Φιλοδοξία του προγράμματος είναι να τροφοδοτήσουν οι Δράσεις Ευαισθητοποίησης σχετικές ενέργειες, και πρωτοβουλίες των κατοίκων του νησιού μετά τη λήξη του, ως μια άτυπη συνέχισή του.

i. Εθνογραφική μελέτη: «Μνημεία, πρακτικές και διαδρομές του νερού».

Η εθνογραφική μελέτη εντάχθηκε στη Δράση «Διαδρομές νερού» για να δώσει μια πολιτισμική και κοινωνική ερμηνεία των μνημείων και του έργου, με την ευρύτερη δυνατή συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας. Λειτουργήσε γύρω από δύο άξονες: αφενός την καταγραφή εθνογραφικού υλικού για την παραδοσιακή χρήση του νερού μέσω της επιτόπιας έρευνας και των συνεντεύξεων με κατοίκους, και αφετέρου την επαφή και τη συνεργασία με την τοπική κοινωνία για την προώθηση της Δράσης.

και ii τις παρουσιάσεις/ συζητήσεις σε μαθητές και ενήλικες.

Για την υλοποίηση των Δράσεων Ευαισθητοποίησης δημιουργήθηκε θεωρητικό υπόβαθρο σχετικά με τις βασικές αρχές ορθολογικής διαχείρισης υδάτων και τις καλές πρακτικές διαχείρισης υδάτων σε μικρές νησιωτικές περιοχές. Το σχετικό υλικό παραδόθηκε σε όλα τα σχολεία και οι ενημερωτικές παρουσιάσεις υλοποιήθηκαν στα πλαίσια σχετικών μαθημάτων από τους δασκάλους και τους καθηγητές του κάθε σχολείου. Με αυτό τον τρόπο, κατάρτίστηκε η θεματολογία ενώ το υλικό παρέμεινε στο αρχείο του σχολείου για μελλοντική χρήση από το διδακτικό προσωπικό.

Στη σφαίρα αυτής της Δράσης εντάσσονται επίσης και ενέργειες δημοσιοποίησης των αποτελεσμάτων των επιμέρους δράσεων στο ευρύτερο κοινό με στόχο την ευαισθητοποίηση για την αναγκαιότητα της βιώσιμης διαχείρισης υδατικών πόρων που αποτελούνται από:

α) **Διήμερο εκδηλώσεων** στις 21-22 Νοεμβρίου 2009 στην Αμοργό, συμπεριλαμβανομένης επίσκεψης σε επιλεγμένα μνημεία και ημερίδας. Η ημερίδα υλοποιήθηκε με παρουσιάσεις 9 εξειδικευμένων ομιλητών και τη συμμετοχή της τοπικής επιτροπής και αυτοδιοίκησης, καθώς και εκπροσώπων των εθνικών και τοπικών αρχών, οι οποίοι συμμετείχαν ενεργά στη συζήτηση. Ο σκοπός της ημερίδας δεν περιορίστηκε στην παρουσίαση του προγράμματος, αλλά αφορούσε ζητήματα και προβληματισμούς σχετικά με την καθημερινή διαχείριση του νερού, ιδιαίτερα στα ευαίσθητα οικοσυστήματα των νησιών του Αιγαίου. Η Δράση παρουσιάστηκε και στην Αθήνα στις 14-5-2010, στα πλαίσια σειράς μαθημάτων 'Αρχαιολογία, Περιβάλλον και Πολίτης', που διοργανώθηκε από το Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ.

β) **Έκδοση ενός αναλυτικού οδηγού.** Στο παρόν έντυπο σκιαγραφείται η στοχοθεσία

και έκβαση της δράσης, ως περιεκτικός οδηγός αρχών διαχείρισης υδατικών πόρων σε νησιωτικές περιοχές.

γ) Δημιουργία οπτικοακουστικού υλικού (ντοκιμαντέρ μικρού μήκους)

Το μικρού μήκους ντοκιμαντέρ με τίτλο «ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΝΕΡΟΥ ΣΤΗΝ ΑΜΟΡΓΟ» στοχεύει στο να προβάλλει τις διαδρομές του νερού στην Αμοργό και τις σχέσεις της τοπικής κοινωνίας με αυτό, ενώ παράλληλα και έμμεσα αναφέρεται στους στόχους του προγράμματος.

δ) Ενημέρωση της ιστοσελίδας της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ και του Δήμου Αμοργού, αλλά και της Αναπτυξιακής Εταιρείας Κυκλάδων, όπου θα αναρτηθούν πληροφορίες, αποτελέσματα και προτάσεις των επιμέρους δράσεων.

ε) Δελτία τύπου με το τέλος της διεξαγωγής του προγράμματος σε τοπικές και μη εφημερίδες, με πρόταση από τον Αθηναϊκό εβδομαδιαίο τύπο, και τον τοπικό Αμοργιανό τύπο, για αφιέρωμα.

Το ενημερωτικό έντυπο και ντοκιμαντέρ θα διανέμεται από την ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ σε νησιωτικές περιοχές, με στόχο τη διάχυση των αποτελεσμάτων του προγράμματος και κατά συνέπεια την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση για το θέμα διαχείρισης του νερού. Ομάδες ενδιαφέροντος για τις δράσεις ευαισθητοποίησης αποτελούν τόσο η τοπική κοινωνία και οι επισκέπτες του νησιού, όσο και οι επίσημοι φορείς και οι περιβαλλοντικές και πολιτιστικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στην Αμοργό και σε γειτονικές νησιωτικές περιοχές.

Προτάσεις

Ο «πιλοτικός» χαρακτήρας της Δράσης προτρέπει σε εντοπισμό αδυναμιών της Δράσης κατά το σχεδιασμό της (μεθοδολογία, πα-

ράλληλες συνεργασίες, Σύστημα Διαχείρισης Έργου), αλλά και την εφαρμογή (βιωσιμότητα) της. Θα αναφερθούν οι πιο σημαντικές ενδεικτικά.

Η υλοποίηση της εθνογραφικής μελέτης ως αρχικό στάδιο της Δράσης και όχι ως ένα απλό κομμάτι υλοποίησής της μπορεί να αποτελέσει τη βάση για συμμετοχικό σχεδιασμό, ώστε να αναγνωριστούν οι ανάγκες της τοπικής κοινωνίας, να καταγραφούν προτάσεις για τη διαχείριση του τόπου και κατά το δυνατό να ενταχθούν στο έργο. Με αυτό τον τρόπο, όχι μόνο μπορεί να αποκτηθεί πληθώρα συνεργατών στις πρακτικές δυσκολίες που προκύπτουν, αλλά αυξάνουν οι πιθανότητες βιωσιμότητας της Δράσης, καθώς εντάσσεται πλέον στην καθημερινότητα των ντόπιων. Παράλληλα, όμως, ο τοπικός πληθυσμός που βιώνει τις ανάγκες του νησιού, σε αυτή την περίπτωση την έλλειψη του νερού, είναι σε θέση να εστιάσει και να προτείνει λύσεις, όπως για παράδειγμα τη λειτουργικότητα των κατασκευών υδροσυλλογής παράλληλα με την αποκατάσταση της εξωτερικής τους μορφής, όπου αυτό δεν είναι καθαρά αλληλένδετο. Παράδειγμα αποτελούν ο καθαρισμός και η επαναστεγανοποίηση των στερνών εσωτερικά, παρατήρηση που ειπώθηκε αρκετά από την τοπική κοινωνία και η επανένταξη, με κάποιο δημιουργικό τρόπο, της εθελοντικής 'προσωπικής εργασίας' στις δραστηριότητες της τοπικής κοινωνίας.

Η συμμετοχή των κοινωνικών ομάδων της Αμοργού ως σύνολο, συμπεριλαμβάνοντας τον αγροτικό, κτηνοτροφικό και σχολικό πληθυσμό, τους επιχειρηματίες του τουρισμού, την Τοπική Επιτροπή της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ αλλά και τη Δημοτική Αρχή, σε οποιαδήποτε δράση εξωτερικού φορέα στο νησί είναι καθοριστική. Ταυτόχρονα όμως, η συνεργασία με περιβαλλοντικές οργανώσεις ή σώματα οδηγισμού και η ανάμειξη και έμπρακτη δραστηριοποίηση των τοπικών συλλόγων σε ανάλογες δράσεις στο νησί προσφέρει άμεση τριβή των μη ντόπιων με τον τόπο και

τους κατοίκους του, αλλά και την επαφή με ζητήματα εφαρμοσμένης προστασίας της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Η εμπλοκή της νεολαίας, τόσο της τοπικής, όσο και της εξ Αθηνών, είναι απαραίτητη και για την επέκταση των δράσεων.

Στον τομέα της αποκατάστασης, θεωρείται χρήσιμη η καθοδήγηση των τοπικών συνεργείων από αρχιμάστορα της τοπικής κοινωνίας, ο οποίος θα είναι παλαιότερος με προσωπική πείρα κατά το δυνατόν στην κατασκευή στερνών, πηγαδιών κ.λπ., ώστε η συντήρηση να λειτουργήσει και ως διαδικασία κληροδότησης της παραδοσιακής τεχνικής από τη μια γενιά στην άλλη. Επίσης, όπως εφαρμόστηκε εν μέρει στη Δράση, η συνεργασία με τοπικούς αρχιτέκτονες για την επιλογή των συνεργείων και την επίβλεψη των εργασιών είναι επιθυμητή, καθώς η παρουσία ενός ντόπιου με γνώση της τοπικής παράδοσης κατασκευής και υλικών έχει σίγουρα θετικό αποτέλεσμα στην ποιότητα και εξέλιξη των εργασιών, αλλά και την αποτελεσματικότερη ένταξη του έργου στην τοπική κοινωνία.

Μια διαφορετική διαχείριση του προϋπολογισμού θα μπορούσε να είχε οδηγήσει σε μια πιο σφαιρική Δράση με την προσθήκη περιβαλλοντικής μελέτης ή μελέτης σκοπιμότητας. Μια τέτοιου είδους μελέτη θα αφορούσε στη σύγχρονη διαχείριση υδατικών πόρων στο νησί της Αμοργού, συμπεριελάμβανοντας συγκεκριμένους συμβατικούς και μη συμβατικούς τρόπους διαχείρισης ανά περιοχή σε μικρή και μεγάλη κλίμακα, ανάλογα με τη διάθεση υδατικών πόρων στο νησί (υπάρχοντα δίκτυα ύδρευσης, αποχέτευσης κ.λπ.), την απασχόληση των κατοίκων (γεωργία, κτηνοτροφία, ξενοδοχειακές επιχειρήσεις κ.ά.) και τη δυνατότητα επανάχρησης ή αξιοποίησης των υπάρχοντων δικτύων. Σε αυτή την περίπτωση, η πολιτιστική κληρονομιά εντάσσεται συμπληρωματικά στις πιο άμεσες ανάγκες της τοπικής κοινωνίας.

Συμπερασματικά

Η αποκατάσταση επιλεγμένων στερνών, πηγαδιών και κρηνών, θα συντελέσει στην ανάδειξή τους ως κομμάτι της ιστορίας και μνήμης μιας παλαιότερης κατοίκησης στο νησί, αλλά και τμήματα ενός συνόλου πολιτιστικών, περιβαλλοντικών και (οικοτουριστικών) διαδρομών με θέμα το νερό, προσθέτοντας ένα ακόμα στρώμα αξιολόγησης στο εκτενές δίκτυο μονοπατιών της Αμοργού. Η αποκατάσταση ανήκει στο πλαίσιο της ευρύτερης προστασίας του λαϊκού πολιτισμού και του παραδοσιακού αγροτικού τοπίου του νησιού, προτάσσοντας τη συνύπαρξη, συμπλοκή και νοηματική αλληλοσυγκρότηση πολιτισμικών και περιβαλλοντικών αξιών.

Παράλληλα, μέσα από τη συμμετοχική διαδικασία συζήτησης και ανταλλαγής γνώσης με την τοπική κοινωνία, διαμορφώθηκε το πλαίσιο ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των κατοίκων, ενηλίκων και μαθητών, το οποίο αποτελεί κύριο μέσο για την επίτευξη της βιωσιμότητας. Στη συγκεκριμένη Δράση έγινε εμφανές πως η ουσιαστική επιτυχία βασίζεται στη συμβολή της τοπικής κοινωνίας ως γνώμονα στις επιμέρους δράσεις. Ο ντόπιος πληθυσμός αναζητά τη συμμετοχή και σαφώς την ενημέρωση σχετικά με κάθε εγχείρημα που αφορά το νησί. Οι προτάσεις της τοπικής κοινωνίας για τη συνέχιση των δράσεων μετά την περάτωση του έργου, και οι επισημάνσεις που προκύπτουν για αλλαγές στη δομή και εφαρμογή ενός τέτοιου εγχειρήματος, ως προς το αντικείμενο (παραδοσιακά μνημεία και σεβασμός του τοπίου) αλλά και αναφορικά με τη μεθοδολογία (συμμετοχικός σχεδιασμός), θα μπορούσαν να διασφαλίσουν μια βάση για τη βιώσιμη προοπτική της διαχείρισης υδατικών πόρων στο νησί μέσα από περαιτέρω σχετικές ενέργειες μετά το πέρας του προγράμματος.

Η Δράση στην Αμοργό εξελίχθηκε μέσα από προβληματισμούς που αφορούν τόσο τη διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και την προστασία του φυσικού περιβάλ-

λοντος, με εστίαση στο νερό, όσο και την εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας στα δύο παραπάνω θέματα. Το εμπειρικό υπόβαθρο που δημιούργησε η Δράση «ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΝΕΡΟΥ» προσφέρεται, με την κατάλληλη αξιολόγηση, ως πιλοτικό πρότυπο διαχείρισης της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς σε νησιωτικές περιοχές. ■

¹ «Καταγραφή και ανάδειξη των Αγροτικών Μνημείων της Αμοργού», με χρηματοδότηση από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Απασχόληση & Επαγγελματική Κατάρτιση: Δράσεις ενίσχυσης της απασχόλησης με την ενεργό συμμετοχή των μη κυβερνητικών οργανώσεων (ΜΚΟ)» του Υπουργείου Απασχόλησης & Κοινωνικής Προστασίας, που πραγματοποιήθηκε από την Κατερίνα Κανακάρη κατά το έτος 2008.

² Σύμφωνα με τη διατύπωση στα άρθρα 9-13 της διεθνούς Χάρτας για την Συντήρηση και Αποκατάσταση Μνημείων και Περιοχών της Βενετίας (1964), και με τον τρόπο που συμπληρώθηκε από τη Διακήρυξη του Άμστερνταμ (1975) και τις Χάρτες Washington (1987) και Burra (1999).

Καλές πρακτικές διαχείρισης υδάτων στο νησί της Αμοργού και σε μικρές νησιωτικές περιοχές

Μυρτώ Παππά

Περιβαλλοντολόγος, MSc Ωκεανογράφος

Ευαισθητοποίηση μαθητών

Μικρές νησιωτικές περιοχές στο Αιγαίο

Είναι γνωστό ότι τα νησιά του συμπλέγματος των Κυκλάδων, αλλά και διάφορα μικρά νησιά του Αιγαίου αντιμετωπίζουν έντονο πρόβλημα έλλειψης πόσιμου νερού. Το πρόβλημα αυτό γίνεται ακόμα οξύτερο κατά τους θερινούς μήνες, λόγω της αύξησης της ζήτησης, απόρροια των χιλιάδων τουριστών που επισκέπτονται αυτά τα νησιά. Η άμεση, ορθολογική και βιώσιμη διαχείριση των υδάτων στις περιοχές αυτές είναι πλέον επιβεβλημένη.¹

Η περιοχή του Κεντρικού και Νότιου Αιγαίου χαρακτηρίζεται σαν μια από τις πλέον άνυδρες περιοχές της χώρας μας. Σαν αποτέλεσμα του προβλήματος αυτού, για αρκετά από τα μικρά νησιά του Αιγαίου καταγράφεται σημαντική μεταφορά πόσιμου νερού είτε από την ηπειρωτική χώρα είτε από άλλα κοντινά νησιά για τις ανάγκες της κατανάλωσης. Αντίστοιχα σε άλλα νησιά της περιοχής κατασκευάζεται και λειτουργεί ικανός αριθμός λιμνοδεξαμενών και φραγμάτων για τη συλλογή όμβριων υδάτων.

Η καταλληλότητα της κάθε λύσης εξασφάλισης επάρκειας νερού εξαρτάται από την ιδιαιτερότητα του κάθε νησιού και βέβαια για κάθε λύση απαιτείται διαφορετικό κόστος.

Παρακάτω αναφέρονται ορισμένα μέτρα και προτάσεις για ορθολογική διαχείριση των υδάτων στις μικρές νησιωτικές περιοχές:

- βελτίωση των υποδομών με αντικατάσταση των πεπαλαιωμένων δικτύων για να περιορισθούν οι απώλειες·
- συλλογή του όμβριου νερού σε οικιακές ή δημοτικές δεξαμενές για τη χρήση του σε διάφορες οικιακές εργασίες. Είναι γνωστές

από παλιά οι μέθοδοι συλλογής νερού σε υδατοδεξαμενές, που εφαρμόζονταν στις περισσότερες παραδοσιακές οικίες στα νησιά του Αιγαίου, τις γνωστές στέρνες. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να γίνει στα νησιά και στις μέρες μας, κάνοντας τις στέρνες υποχρεωτικές κατά την ανέγερση νέων οικοδομών·

- κατασκευή παράλληλου δικτύου κατώτερης ποιότητας νερού για χρήσεις στις οποίες δεν απαιτείται άριστης ποιότητας νερό·
- κατασκευή μικρών ανασχετικών φραγμάτων κατά μήκος των χείμαρρων, ώστε να διευκολύνεται η κατείδυση των υδάτων στον υπόγειο υδροφόρο και η προστασία των εδαφών από τη διάβρωση και τις πλημμύρες·
- εφαρμογή λιγότερο υδροβόρων τεχνικών άρδευσης (στάγδην κ.λπ.)·
- αφαλάτωση, η οποία είναι μέθοδος ανάκτησης πόσιμου νερού από το θαλασσινό νερό·
- κατάλληλη τιμολογιακή πολιτική, η οποία θα λειτουργήσει ως εργαλείο για την ορθολογική διαχείριση. Δεν σπαταλάμε νερό που κοστίζει αλλά και δεν υπερκοστολογούμε το νερό ώστε η τιμή του να είναι απαγορευτική για τη χρήση του·
- ορθολογική διαχείριση της ζήτησης, ώστε να εξοικονομούνται υδατικοί πόροι (μικρότερος όγκος νερού στα καζανάκια, πλύσιμο μπαλκονιών και αυτοκινήτων με λεκάνη και όχι με το λάστιχο κ.λπ.)·
- επεξεργασία των λυμάτων και ανακύκλωση του νερού εξόδου του βιολογικού καθαρισμού για δευτερεύουσες χρήσεις (πότισμα, οικοδομικές εργασίες, πλυντήρια αυτοκινήτων, χρήση στα λιμάνια κ.λπ.).

Η περίπτωση της Αμοργού

Η Αμοργός βρίσκεται στα νοτιοανατολικά του συμπλέγματος των Κυκλάδων. Το μεγαλύτερο μέρος του νησιού καλύπτεται από τα πετρώματα σχιστόλιθο και ασβεστόλιθο. Η σημερινή μορφή της Αμοργού οριστικοποιήθηκε πριν

από 700.000 περίπου χρόνια με την καταβύθιση μεγάλων χερσαίων τμημάτων και τον σχηματισμό του νησιώτικου όγκου της.

Σήμερα, η Αμοργός αντιμετωπίζει μεγάλο πρόβλημα έλλειψης νερού, τόσο πόσιμου όσο και αρδευτικού. Το πρόβλημα αυτό γίνεται εντονότερο κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, οπότε και αυξάνεται ο αριθμός των επισκεπτών και των τουριστών. Σύμφωνα, με το προσχέδιο διαχείρισης της Κ/Ξ Υδατοσυστημάτων Αιγαίου² ο εκτιμώμενος μελλοντικός πληθυσμός της Αμοργού την περίοδο του Αυγούστου (κάτοικοι και τουρίστες) του έτους αναφοράς 2020 που αποτελεί και χαρακτηριστικό μέγεθος βάσει του οποίου μπορούν να εκτιμηθούν οι μελλοντικές υδρευτικές ανάγκες, αναμένεται να φτάσει τους 4.148 κατοίκους και τουρίστες, σε σχέση με τους μόνιμους κατοίκους της απογραφής του 2001 που ήταν 1.859. Αυτό, αυτομάτως, δημιουργεί την ανάγκη να ληφθούν μέτρα για τη διαχείριση των υδάτινων πόρων του νησιού προς αποφυγή της αφαίμαξης των υπόγειων υδροφορέων.

Όσον αφορά την παρούσα κατάσταση των υδατικών πόρων και της διαχείρισής τους, σύμφωνα με το κείμενο διαβούλευσης επί των προσχεδίων διαχείρισης που κατατέθηκε από την Κ/Ξ Υδατοσυστημάτων Αιγαίου για λογαριασμό του Υπουργείου Ανάπτυξης, οι υδρευτικές ανάγκες του νησιού καλύπτονται κατά το 7,35% από μεταφερόμενες ποσότητες νερού με πλοία-υδροφόρες και το 74,86% από υπόγεια ύδατα. Ενώ, οι αρδευτικές ανάγκες καλύπτονται κατά 85,69% από τα υπόγεια νερά.

Σύμφωνα με το ίδιο προσχέδιο και προσομοίωση συνολικής διάρκειας 15 ετών με έτος έναρξης το 2005, όσον αφορά τη διαχειριστική ενότητα της νήσου Αμοργού η πρώτη προσομοίωση που αφορά την υφιστάμενη κατάσταση και έργα που κατασκευάζονται ή έχουν ενταχθεί στο Γ ΚΠΣ, στο Πρόγραμμα Θησέας ή σε Κοινοτικές Πρωτοβουλίες (με δύο σενάρια κανονική και ξηρή υδρολογική

περίοδο) και που αφορούν στην κατασκευή μονάδων αφαλάτωσης δυναμικότητας 600 m³/ημέρα και τη μείωση απωλειών, μπορεί να καλύψει σημαντικό τμήμα (εκτός από τις ανάγκες του Νότιου Τμήματος) από τις προβλεπόμενες ανάγκες με μερική υποβάθμιση των υδροφορέων (υπεράντληση). Για το λόγο αυτό δημιουργήθηκαν βελτιωμένα σενάρια και προτείνονται τα ακόλουθα μέτρα:

- Μείωση ειδικής κατανάλωσης
- Μείωση αρδευόμενων εκτάσεων
- Κάλυψη αναγκών νότιου τμήματος από υδρογεωλογική ενότητα N17.3
- Κατασκευή μονάδας επεξεργασίας υγρών αποβλήτων

Το βελτιωμένο σενάριο απέδωσε τα αναμενόμενα και κατά τα τελευταία έτη της προσομοίωσης, όπου πρόκειται να αναπτυχθούν πλήρως τα έργα-μέτρα τα ελλείμματα μηδενίστηκαν και αυξήθηκε το όφελος.

Σε συνδυασμό με όσα προτείνονται παραπάνω, η ανάκτηση και επαναχρησιμοποίηση των υγρών αποβλήτων και με όσα θετικά συνεπάγονται αυτής, φαίνεται ότι είναι μια πολύ καλή λύση για το νησί της Αμοργού που θα βελτιώσει κατά πολύ τα υδατικά αποθέματα και θα κάνει τη διαχείρισή τους βιώσιμη και πιο αποτελεσματική. Το νερό από τις βροχές, τις καταγίδες, τους νεροχύτες, το μπάνιο και τα υγρά απόβλητα μπορεί με την κατάλληλη επεξεργασία να αποτελέσει πηγή ύδρευσης. Το ανακτημένο νερό προκύπτει από την επεξεργασία λυμάτων σε μονάδες βιολογικού καθαρισμού. Η ανάκτηση του νερού βελτιώνει τη σταθερότητα στις πηγές προμήθειας του νερού, ελευθερώνει νερό για το περιβάλλον ή για την ανάπτυξη και ελαττώνει την ποσότητα των υγρών αποβλήτων που καταλήγουν στις θάλασσες. Παράλληλα, η χρήση ανακτημένου νερού μπορεί να οδηγήσει στη μείωση των ποσοτήτων νερού που μεταφέρονται ακτοπλοϊκώς στην Αμοργό εξοικονομώντας έτσι σημαντικούς εθνικούς πόρους.³ Το ανακτη-

μένο νερό όταν έχει υποστεί επεξεργασία όπως απαιτείται, είναι κατάλληλο για ένα ευρύ φάσμα χρήσεων. Σε αυτές περιλαμβάνονται πότισμα καλλιεργήσιμων εδαφών και βοσκοτόπων, κηπουρική και η κάλυψη αναγκών χώρων υγιεινής, πλυσίματος βεραντών, αυτοκινήτων κτλ.

Στο νησί της Αμοργού υπάρχει ήδη μια μονάδα βιολογικού καθαρισμού υγρών αποβλήτων, η οποία θα μπορούσε σε συνδυασμό με τη δημιουργία ενός διπλού δικτύου ύδρευσης, δηλαδή ενός δικτύου με καθαρό, υψηλής ποιότητας πόσιμο νερό και ενός παράλληλου δικτύου με χαμηλότερης ποιότητας νερό που θα προέρχεται από την επεξεργασία των υγρών αποβλήτων να αποτελέσει ένα σημαντικό βήμα καλής διαχείρισης υδάτων στο νησί, βελτιώνοντας τη ζωή των κατοίκων και των επισκεπτών. Η δημιουργία δε και άλλων μικρών μονάδων βιολογικού καθαρισμού σε άλλες κοινότητες όπως, η Αιγιάλη που βρίθκει τουριστών τους θερινούς μήνες θα συντελούσε σε μια βελτιωμένη διαχείριση υδάτων στον νησί.

Επίσης, σε ορισμένα σημεία της Αμοργού, με ιδιαίτερα εντυπωσιακή βλάστηση (λεύκες, πεύκα, κλήματα) μπορούν να δημιουργηθούν συστήματα υδάτινων δεξαμενών (στέρνες) που θα αυτοτροφοδοτούνται μέσω υπερχείλισης, από το νερό της βροχής, ενώ διάφορα κανάλια θα προωθούν το νερό στις προς άρδευση περιοχές. Τέτοιες μικρές παρεμβάσεις έχουν εντυπωσιακά αποτελέσματα στη διαχείριση των υδατικών πόρων της χώρας μας και μικρό κόστος⁴.

Παράλληλα, οι παραδοσιακοί τρόποι συλλογής νερού και η επαναχρησιμοποίηση αυτού, χωρίς επεξεργασία, αποτελούν μεθόδους εξοικονόμησης νερού και μάλιστα χωρίς χρηματικό κόστος. Στα νησιά του Αιγαίου και φυσικά στη Αμοργό τα περισσότερα σπίτια διέθεταν τις γνωστές στέρνες στις οποίες συγκεντρωνόταν το βρόχινο νερό και το οποίο χρησιμοποιούνταν για τις διάφορες οικιακές εργασίες. Μπορεί και σήμερα να ξα-

ναλειουργήσουν αυτές οι στέρνες, αλλά και η κατασκευή τους να γίνει υποχρεωτική στις νέες οικοδομές στο νησί. Το νερό αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί για πότισμα στον κήπο, αλλά και στη λεκάνη της τουαλέτας, αντί να χρησιμοποιείται το καθαρό, πόσιμο νερό που ακώς χρησιμοποιείται στα καζανάκια.

Η ιδανική διαχειριστική λύση πρέπει να λαμβάνει υπόψη, τις ιδιαιτερότητες, τις ανάγκες και τα χαρακτηριστικά του κάθε νησιού, καθώς και τις ποσοτικές και χρονικές κατανομές των αναγκών αυτών, αλλά και την υποδομή του. Παράμετροι που καθορίζουν τις εναλλακτικές λύσεις του προβλήματος διαχείρισης του νερού είναι το μέγεθος και ο πληθυσμός του νησιού, η γεωγραφική του θέση, οι οικονομικές δραστηριότητες, η κατανομή του πληθυσμού καθ'όλη τη διάρκεια του έτους, καθώς και το μέγεθος της έλλειψης νερού⁵. ■

- ¹ Βλ. Πρόγραμμα ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού (επιμ.), 2011. *Νερό για τα νησιά*, Εκδόσεις Λιβάνη
- ² Κ/Ε Υδατοσυστημάτων Αιγαίου (ΤΕΜ ΑΕ, ΛΔΚ ΕΠΕ, ΥΔΡΟΕΞΥΓΙΑΝΤΙΚΗ ΕΕ, TERRAMENTOR ΕΟΟΣ), *Ανάπτυξη συστημάτων και εργαλείων διαχείρισης υδατικών πόρων υδατικού διαμερίσματος νήσων Αιγαίου*, Αθήνα 2006.
- ³ Γκίκας Π., Αγγελάκης Α., 2008. «Διαχείριση υδατικών πόρων των υδατικών διαμερισμάτων Κρήτης και νήσων Αιγαίου». 2ο Ειδικό συνέδριο για τα αποκεντρωμένα συστήματα διαχείρισης νερού, Σκιάθος 2008.
- ⁴ Emmanoulidis D., Kaikis M., 2005. "Torrential streams water management in the shale watersheds of extremely arid areas – An example: Amorgos Isl, Cyclades, Greece". *Water Resources Management III*, 677-684.
- ⁵ Kaldellis J.K., Kondili E.M., 2007. "The water shortage problem in the Aegean archipelago islands: co-effective desalination prospects". Elsevier, *Desalination* 216, 123-138.

Τα μνημεία νερού στην Αμοργό και οι Διαδρομές Πολιτιστικού Ενδιαφέροντος

Τάσος Αναστασίου

Προϊστάμενος του Τμήματος Πολιτισμού και Εκπαιδευτικών Θεμάτων της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Κυκλάδων

Η Αμοργός, η οποία ήδη από το 2000 επιλέχθηκε –όχι τυχαία– για την πιλοτική εφαρμογή του Προγράμματος Χάραξης Διαδρομών Πολιτιστικού Ενδιαφέροντος από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κυκλάδων, έχει το προνόμιο να διαθέτει σήμερα πλήρες περιγητικό δίκτυο λιθόστρωτων υπαίθριων δρόμων και μονοπατιών, μήκους 60 περίπου χιλιομέτρων, πρότυπα σηματοδοτημένο.

Η σημασία του εγχειρήματος χάραξης και ανάδειξης των Διαδρομών αυτών στο νησί, είναι σήμερα περισσότερο από ποτέ εξαιρετική. Με την παρουσία του και μόνο, το μονοπάτι αποτρέπει τη διείδυση στο πεδίο του ενεργειών και συμβάντων που θα αναιρούσαν τη φυσική ισορροπία. Καθώς διασχίζει με σεβασμό και διακριτικά το τοπίο, το μονοπάτι είναι το απόλυτα προσαρμοσμένο στη νησιωτική μικροκλίμακα μέσο, που προσφέρει στον οδοιπόρο την ποθητή διαμονή. Κάθε τόσο του υπενθυμίζει, πόσο συχνά μπορεί ο ίδιος να προσεγγίζει το κατώφλι του ιερού. Τα ανθρώπινα έργα που συναντά στο δρόμο του εμφανίζουν τέτοια προσαρμογή στα φυσικά δεδομένα, ώστε το προκύπτει σύνολο να συμβεί σε καθεστώς διαρκούς αρμονίας. Διαφυλάσσοντας και ζωογονώντας τη μορφή και τη χρήση των μονοπατιών σε τόπους όπως η Αμοργός, η παρούσα γενιά μπορεί να εγγυηθεί τη συνέχιση της διαμονής, έξω και μακριά από τους ασφυκτικούς όρους που επαγγέλλεται το κυρίαρχο μοντέλο εργαλειώδους αντιμετώπισης, και εν τέλει της εξόντωσης της φύσης.

Πίνακας του Δικτύου Διαδρομών Πολιτιστικού Ενδιαφέροντος

1. Χώρα – Μονή Χοζοβιώτισσας – Κάψαλα – Ασφοντυλίτης – Ποταμός – Όρμος Αιγιάλης
2. Χώρα – Μηλιές – Αγία Ειρήνη – Κατάπολα (Ξυλοκερατίδι)
3. Λεύκες (Αγία Θέκλα) – Άγιοι Σαράντα – Βίγλες – Καστρί (Αρχαία Αρκεσίνη) – Βρούτση – Πύργος Αγίας Τριάδας
4. Όρμος Αιγιάλης – Λαγκάδα – Στρούμπος – Παναγία Επανωχωριανή – Θολάρια – Φωκιάτρυπα
5. Λαγκάδα – Άγιος Ιωάννης Θεολόγος – Σταυρός
6. Κατάπολα (Ραχίδι) – Άγιος Γεώργιος Βαλσαμίτης – Αγία Μαρίνα – Μινώα
7. Ξυλοκερατίδι – Νερά – Βίγλα – Περιστεριά – Ευαγγελίστρια
8. Πύργος στο Ρίχτι – Λέλη – Αγία Βαρβάρα – Βουνί – [Χώρα] – Ευαγγελίστρια

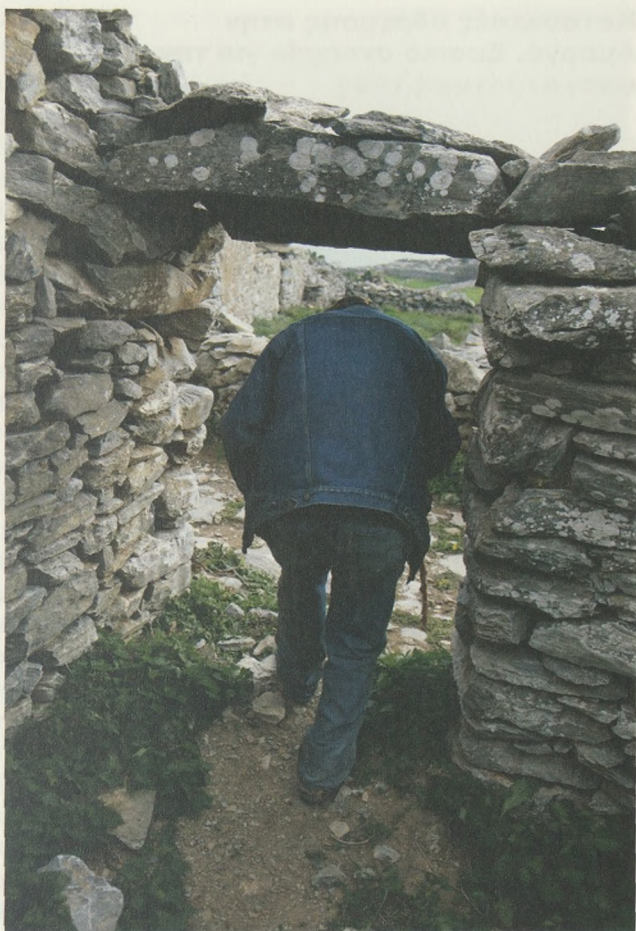
Οι παλαιοί αγροτικοί οικισμοί του νησιού Ασφοντυλίτης, Όξω Μεριά, Στρούμπος και Βίγλες, από τους οποίους διέρχονται οι Διαδρομές, αποτελούν μνημειακά σύνολα της αμοργιανής αγροτικής αρχιτεκτονικής. Η λειτουργική ένταξή τους στο περιγητικό δίκτυο είναι αυτονόητη ανάγκη και προϋποθέτει πριν απ' όλα την κήρυξή τους ως διατηρητέων οικισμών, προκειμένου να αποτελέσουν πολυσύνθετους πόλους έλξης για τον απαιτητικό πεζοπόρο-περιγητή.

Μετά από την υποδειγματική, πρόσφατη (2008) διεξαγωγή του έργου Καταγραφής, ταξινόμησης και ανάδειξης της υπαίθριας παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής της Αμοργού από το Πρόγραμμα ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού και την φετινή επιλογή και δρομολόγηση της ανάδειξης των μνημείων νερού - ιστορικές κρηναίες εγκαταστάσεις, πηγάδια και υδρο-

δεξαμενές, το περιηγητικό δίκτυο αποκτά πληρέστερη εικόνα, αφού τα περισσότερα από τα μνημεία αυτά βρίσκονται σε άμεση γεινίαση και αποτελούν λειτουργικά για τις σύγχρονες ανάγκες στοιχεία των Διαδρομών Πολιτιστικού Ενδιαφέροντος.

Έτσι, κοινές δράσεις αποκατάστασης -ανάδειξης των τριών φορέων (ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κυκλάδων και Δήμος Αμοργού) για μνημεία και τόπους πολιτιστικού και οικότουριστικού ενδιαφέροντος της αμοργιανής υπαίθρου, έχουν ξεκινήσει με έργα συντήρησης και ανάδειξης των μνημείων νερού που συναντώνται κατά μήκος των Διαδρομών. Ενδεικτικά αναφέρονται η πηγή στις Λεύκες, πάνω στο μονοπάτι Θολάρια - Όρμος Αιγιάλης, το κρηναίο συγκρότημα στις Μηλιές (μονοπάτι Χώρα - Κατάπολα), οι πηγές και οι δεξαμενές στις Λεύκες - Αγία Θέκλη (στο μονοπάτι προς Αγίους Σαράντα), στην Αγία Άννα Κάτω Μεριάς, το συγκρότημα πηγαδιών στον Ασφοντυλίτη (μονοπάτι Χώρα - Αιγιάλη) και τα υδραγωγεία στο Δρύ (μονοπάτι Λαγκάδα - Παναγία Επανωχωριανή) και στον Πάνω Ποταμό.

Ενταγμένες στη λογική των λειτουργιών που ιστορικά εξέθρεψαν τις πρακτικές και τις αξίες των κυκλαδικών κοινοτήτων, αυτές οι δράσεις δρουν πρώτα απ' όλα παιδευτικά στην κατεύθυνση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και ενισχυτικά στην ιστορική μνήμη. Ανασύρονται στοιχεία του άλλου, παλιού τύπου ηθικής στις τοπικές κοινωνίες, όπως η αυτάρκεια, η αλληλεγγύη, η συντροφικότητα, η αγάπη, η ταπεινότητα, η ανάδειξη ανάμεσα σε ίσους, η κοινή δράση με κατανόηση της διαφορετικότητας του καθενός.

Έτσι, ο χρήστης του μονοπατιού της Αμοργού, είτε με την ιδιότητα του ντόπιου αγρότη είτε ως περιηγητής ή ως ερευνητής γίνεται ο ευαίσθητος δέκτης και πομπός της σημαίνουσας παρουσίας ενός νησιού του Αιγαίου στο παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Ένα παρελθόν που ακουμπά στο σήμερα, στέλνοντας διαρκώς τα μηνύματά του στο αύριο. Κορυφαία απ' αυτά, ο προαιώνιος σεβασμός του απλού νησιώτη απέναντι στη μάνα Φύση, κι η ανύψωση της ανθρωπιάς και της καθαρής συνείδησης από ηθικό νόμο σε χαρά της ζωής... ■

Κατασκευές ύδρευσης στην Αμοργό. Βασικά στοιχεία για την αποκατάστασή τους

Γιώργος Π. Αντωνίου

Αρχιτέκτονας, αναστηλωτής Παν. York, UK.
Αρχιτεκτονική μελέτη και επίβλεψη για την αποκατάσταση «μνημείων νερού» στην Αμοργό

Ζητούμενα - Στόχοι

Αντικειμενικός σκοπός του έργου της αποκατάστασης των κατασκευών αυτών ήταν η ανάκτηση των κατεστραμμένων τμημάτων με χρήση συμβατών τεχνικών, η αφαίρεση νεώτερων ασύμβατων επεμβάσεων (π.χ. beton, κονίες κ.τ.λ), η ανάδειξη χαμένων στοιχείων και αξιών τους (λειτουργικών, μορφολογικών, τεχνικών κ.ά.), η μείωση της επίδρασης των παραγόντων φθοράς (διάβρωση, βλάστηση κ.ά.) και η παράταση της διάρκειας ζωής τους, παράλληλα με την επανάχρησή τους, όπου ήταν εφικτό, αλλά και η προβολή τους στους ντόπιους και επισκέπτες του νησιού μέσω σήμανσης. Έμμεσο στόχο αποτέλεσε η απόκτηση και μεταφορά τεχνογνωσίας σε τεχνίτες της Αμοργού για μελλοντικές συμβατές επεμβάσεις τόσο σε αντίστοιχα όσο και σε άλλα παραδοσιακά κτίσματα του νησιού.

Τα κριτήρια επιλογής των αποκαθιστούμενων κατασκευών ήταν η κάλυψη της ποικιλίας των τύπων, η γεωγραφική τους διασπορά, η προσβασιμότητα και επισκεψιμότητα, η δυνατότητα υλοποίησης της επέμβασης και ο κίνδυνος οριστικής απώλειας του «μνημείου».

Τα στοιχεία των κατασκευών

Οι τύποι των κατασκευών αυτών, οι οποίοι κατά κανόνα είναι μερικώς διαμορφωμένοι με εκσκαφή του φυσικού βράχου, θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν ανάλογα με την διάταξη της δεξαμενής ως εξής:

Ασκεπείς «λάκκοι» (Τερλάκια), καλυμμένοι «λάκκοι» (Λάκκος Αρκεσίνης), πηγαδόμορφες

στέρνες αχλαδόσχημης κατατομής (Ασφονηλίτης, Αγ. Άννα), ορθογωνικές στέρνες με κάλυψη από ένα θόλο, ορθογωνικές στέρνες με κάλυψη από διπλό θόλο ή εκφορικό τρόπο (Πάνω Λάκκος, Βρουλιά), μικρές θολωτές κατασκευές εκτόνωσης πηγής (Κάτω Βρύση, Αγγιλίδι, Τσεσεμές), μικρές δεξαμενές εξειδικευμένης χρήσης – «πλυντήρια» (Μηλιές Γ), μικρές κατασκευές πρόσκαιρης συγκράτησης νερού – ποτίστρες (Ποτίστρα, Λεύκες), καθώς και οικίσκοι-στέγαστρα κάλυψης υπόγειων στερνών (Χαλκίος, Εμπή).

Ως προς την διάταξη συλλογής νερού μπορούν να καταταγούν σε αυτά με συγκέντρωση νερού από δώματα (παρόδια βρύση Ποταμού, Μαύρο Βουνό), από τοιχισμένους περιβόλους είτε από επιφάνειες απορροής με βοηθητικά τοιχάρια καθώς και από επιφάνειες απορροής με πρόχειρους αγωγούς (Αγ. Άννα, Μηλιές Β). Τέλος δεν λείπουν περιπτώσεις συλλογής πηγαίου νερού, εποχικού ή μη.

Τα στοιχεία της Πρότασης Επέμβασης

Για την επιστημονική επέμβαση σε αυτές τις κατασκευές, σύμφωνη με τις διεθνώς ισχύουσες Χάρτες και συνθήκες, απαιτήθηκε η τεκμηρίωση –απαραίτητο και απαιτούμενο στοιχείο κάθε επιστημονικής αποκατάστασης– των διατάξεων συλλογής και αποθήκευσης νερού, των οικοδομικών και μορφολογικών χαρακτηριστικών τους, των παραδοσιακών τρόπων δομής και των υλικών τους καθώς και των στοιχείων του κοντινού περιβάλλοντος χώρου τους.

Εκτός αυτών ορίστηκαν τρόποι επέμβασης σύμφωνοι με τις ισχύουσες αρχές αποκαταστάσεων με εφαρμογή παραδοσιακών τεχνικών και υλικών αλλά και παράλληλη εφαρμογή σύγχρονων αλλά συμβατών τεχνικών και υλικών. Επίσης ληφθηκε μέριμνα για την προσαρμογή των όποιων σύγχρονων υλικών στα παραδοσιακά πρότυπα αλλά και για την καθοδήγηση τεχνητών ως προς την προσαρμογή στις απαιτούμενες ιδιαιτερότητες και προδιαγραφές των εν λόγω κατασκευών.

Ειδικότερα για τις επεμβάσεις σε διάφορα μέρη αυτών των κατασκευών μελετήθηκαν και προτάθηκαν: Ξερολιθίες με ανάλογους λίθους και με εφαρμογή συνδετικού κονιάματος στον πυρήνα τους μόνο, αφανούς εξωτερικά, αρμολογήματα και επιχρίσματα με ασβεστοκονιάματα ή και ποζολανικά μίγματα, αλλά και μίστρισμα με σαρδελωτή κατεργασία όπου υπήρχε. Εκτός αυτών προτάθηκαν συμπληρώσεις και ανακατασκευές στα λιθόστρωτα με εφαρμογή συνδυασμού μπηχτών και στρωτών λίθων, προσθήκη γεμίσματος από στείρο χαλαρό κονίαμα αλλά και εφαρμογή συνδετικού κονιάματος στο υπόβαθρο για αύξηση των μηχανικών τους αντοχών και του χρόνου ζωής τους, με παράλληλη μείωση των δυνατοτήτων ανάπτυξης βλάστησης. Για τα πλακολιθόστρωτα προτάθηκε ανάλογη με τα λιθόστρωτα τεχνική αλλά με πλακοειδείς λίθους στην πλειονότητά τους, όσο για τα περιβάλλοντα εδάφη προτάθηκαν μίγματα στείρων και άλλων χωμάτων με πρόσμιξη τσιμέντου.

Όσον αφορά στα κονιάματα, προτάθηκαν για τα αφανή τμήματα των ξερολιθιών και τα αφανή υπόβαθρα των λιθόστρωτων συμβατική λάσπη κτισίματος, ενώ για τις καλύψεις των θόλων και των τοιχωμάτων των δεξαμενών πορσελανοκονιάματα με πρόσμικτα και πλακοειδείς πέτρες και τριπτά ασβεστοτσιμεντοκονιάματα αντίστοιχα.

Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας αυτών των, αγροτικών ουσιαστικά, κατασκευών απαιτούσε και την εφαρμογή γεμισμάτων από στείρα μίγματα και χαλαρών κονιαμάτων με ανάλογα αδρανή σε θέσεις όπως τα κενά των ξερολιθιών και των λιθόστρωτων.

Στους περιβάλλοντες χώρους προτάθηκε διαμόρφωση τεχνητών στείρων εδαφών όπως προαναφέρθηκε, με βασικά στοιχεία τα φυσικά στείρα μίγματα, χωρίς πρόσμιξη βιοκτόνων, με προσαρμογή του χρώματος και της κοκκομετρίας ανά περίπτωση, ενώ κατά βάση έγινε χρήση ντόπιων υλικών.

Ειδικές Περιπτώσεις Επεμβάσεων

Για την στέρνα στην Βρουλιά, η πρόταση εκπονήθηκε αφού μελετήθηκε το θέμα της στέγασης του ακραίου τεταρτημόριου και ο ορισμός της ΒΔ γωνίας, σύμφωνα και με την συσχέτισή με παράλληλα κτίσματα στο νησί (Πάνω Λάκκος Ποταμού και Κάτω Λάκκος Χώρας). Για την τελική λύση, που είναι κατασκευαστικά ασφαλής και επιστημονικά αποδεκτή, συνεκτιμήθηκαν τόσο η ανάγκη χρήσης της στέρνας για την κτηνοτροφία όσο και η μείωση της επίδρασης των παραγόντων φθοράς (διάβρωση, βλάστηση κ.ά.)

Όσον αφορά την μικρή παρόδια πηγή-στέρνα στις Μηλιές, η πρόταση βασίσθηκε στην λεπτομερή τεκμηρίωση των σωζόμενων ιχνών, την συνεκτίμηση των περιγραφών για την περίοδο προ του 1956, οπότε ήταν σε χρήση, και την οικοδομική παρεμφερών παραδόμορφων κατασκευών στο νησί. ■

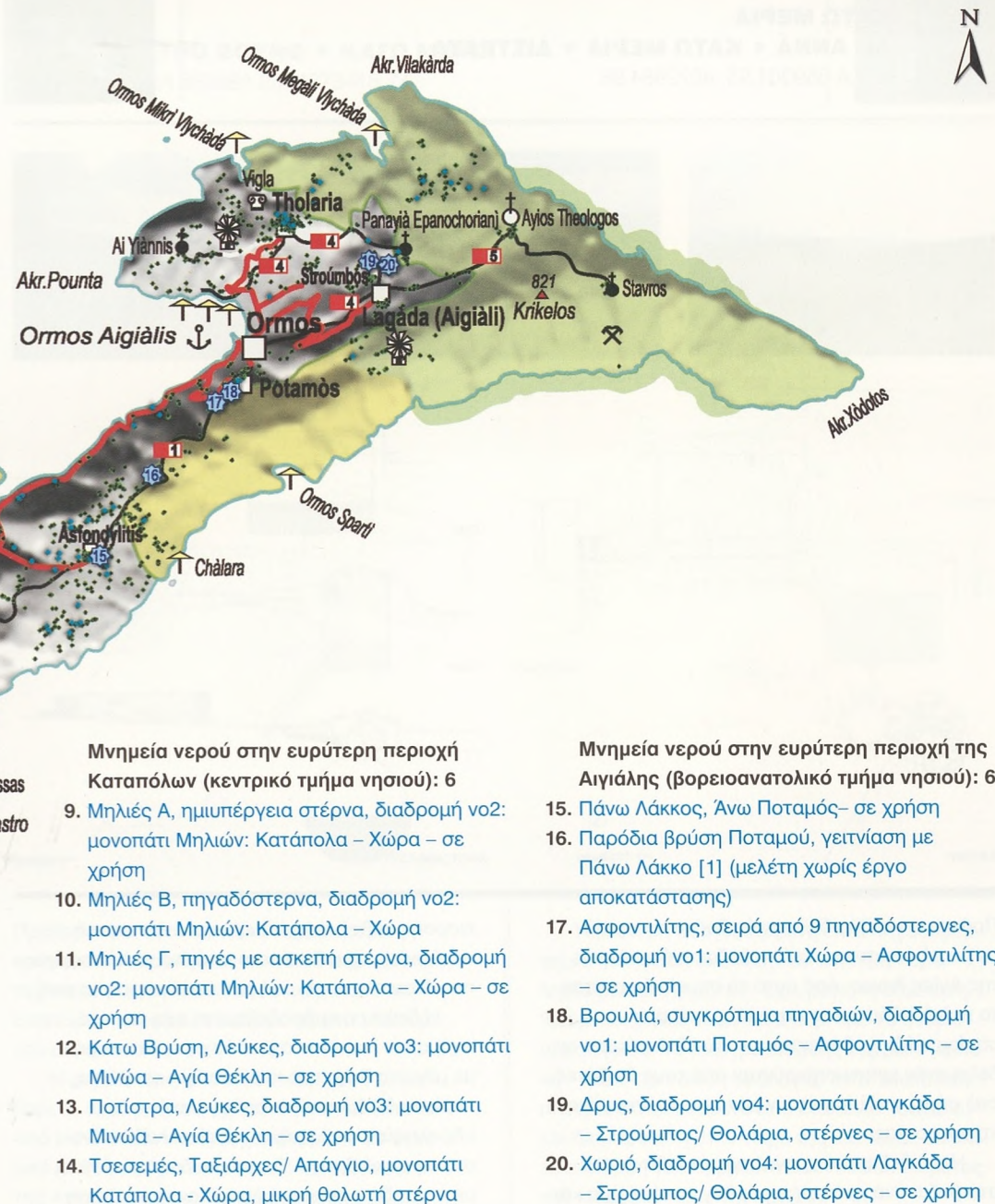
Συνολικά οι μελέτες αποκατάστασης αφορούν 20 θέσεις «μνημείων» νερού. Το έργο αποκατάστασης υλοποιήθηκε σε 16 από αυτές κατά το έτος 2009, υπό την επίβλεψη της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ.

Μνημεία νερού στην ευρύτερη περιοχή της Κάτω Μεριάς (νοτιοδυτικό τμήμα νησιού): 4

1. Αγία Άννα Κολοφάνας, θολωτή στέρνα – σε χρήση
2. Μαύρο Βουνό, Δίστρατα, θολωτή στέρνα – σε χρήση
3. Αγ. Τριάδα, διαδρομή νο3: μονοπάτι Βρούτση – Αρκεσίνη, θολωτή στέρνα
4. Λάκκος Αρκεσίνης (καλυμμένος δεκ. 1980), Αρκεσίνη – σε χρήση

Μνημεία νερού στην ευρύτερη περιοχή Χώρας (κεντρικό τμήμα νησιού): 4

5. Αγριλίδι, μονοπάτι Κατάπολα - Χώρα, παρόδια βρύση
6. Χαλκίος, στερνοπήγαδο – σε χρήση
7. Τερλάκι, συγκρότημα πέντε λάκκων (ένας καλυμμένος), διαδρομή νο8: μονοπάτι Χώρα – Ρίχτι – σε χρήση
8. Εμπή, μονοπάτι Κατάπολα – Χώρα, στερνοπηγή – σε χρήση

Μνημεία νερού στην ευρύτερη περιοχή Καταπόλων (κεντρικό τμήμα νησιού): 6

9. Μηλιές Α, ημιυπέργεια στέρνα, διαδρομή νο2: μονοπάτι Μηλιών: Κατάπολα – Χώρα – σε χρήση
10. Μηλιές Β, πηγαδόστερνα, διαδρομή νο2: μονοπάτι Μηλιών: Κατάπολα – Χώρα
11. Μηλιές Γ, πηγές με ασκεπή στέρνα, διαδρομή νο2: μονοπάτι Μηλιών: Κατάπολα – Χώρα – σε χρήση
12. Κάτω Βρύση, Λεύκες, διαδρομή νο3: μονοπάτι Μινώ – Αγία Θέκλη – σε χρήση
13. Ποτίστρα, Λεύκες, διαδρομή νο3: μονοπάτι Μινώ – Αγία Θέκλη – σε χρήση
14. Τσεσεμές, Ταξιάρχες/ Απάγγιο, μονοπάτι Κατάπολα – Χώρα, μικρή θολωτή στέρνα

Μνημεία νερού στην ευρύτερη περιοχή της Αιγιάλης (βορειοανατολικό τμήμα νησιού): 6

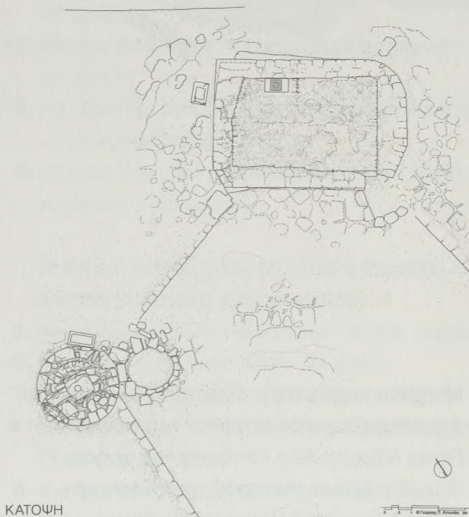
15. Πάνω Λάκκος, Άνω Ποταμός – σε χρήση
16. Παρόδια βρύση Ποταμού, γειτνίαση με Πάνω Λάκκο [1] (μελέτη χωρίς έργο αποκατάστασης)
17. Ασφοντίτης, σειρά από 9 πηγαδόστερνες, διαδρομή νο1: μονοπάτι Χώρα – Ασφοντίτης – σε χρήση
18. Βρουλιά, συγκρότημα πηγαδιών, διαδρομή νο1: μονοπάτι Ποταμός – Ασφοντίτης – σε χρήση
19. Δρυς, διαδρομή νο4: μονοπάτι Λαγκάδα – Στρούμπος/ Θολάρια, στέρνες – σε χρήση
20. Χωριό, διαδρομή νο4: μονοπάτι Λαγκάδα – Στρούμπος/ Θολάρια, στέρνες – σε χρήση

Συνολική επιμέλεια χάρτη/ψηφιοποίησηση:

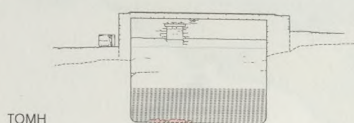
Γιώργος Καψάλης – χάρτες «Αγρονη Γραμμή»: Αμοργός
Βασικός χάρτης / δικαιώματα: Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων

Τα στοιχεία του χάρτη αντλήθηκαν από το πρόγραμμα για την «Καταγραφή και ανάδειξη των Αγροτικών Μνημείων της Αμοργού», με χρηματοδότηση από

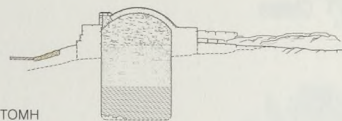
το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Απασχόληση & Επαγγελματική Κατάρτιση: Δράσεις ενίσχυσης της απασχόλησης με την ενεργό συμμετοχή των μη κυβερνητικών οργανώσεων (ΜΚΟ)» του Υπουργείου Απασχόλησης & Κοινωνικής Προστασίας, που πραγματοποιήθηκε από την Κατερίνα Κανακάρη κατά το έτος 2008.

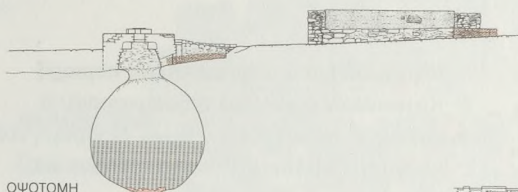
ΚΑΤΩΨΗ

ΤΟΜΗ

ΤΟΜΗ

ΟΨΟΤΟΜΗ

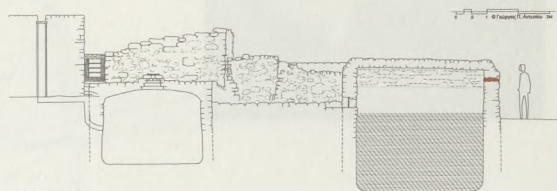
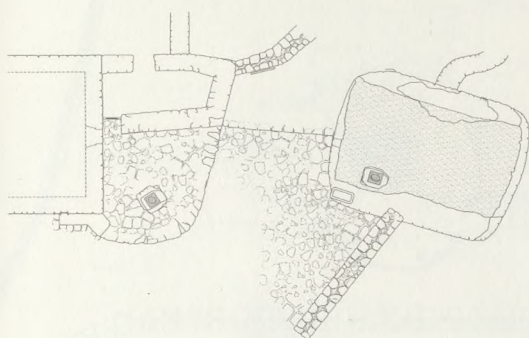

Πρόκειται για δύο δεξαμενές βρόχινου νερού σε μικρή απόσταση από τη βυζαντινή εκκλησία της Αγίας Άννας. Από αυτό το σημείο διερχόταν το παλιό λιθόστρωτο μονοπάτι, τμήμα του οποίου σώζεται βόρεια του ναού. Παλαιότερα οι δεξαμενές χρησιμοποιούνταν από τους διαβάτες, ενώ σήμερα εξυπηρετούν μόνο τις ανάγκες της κτηνοτροφίας.

Η μια δεξαμενή χρονολογείται πιθανότατα στα βυζαντινά χρόνια έχει ορθογωνικό σχήμα και καλύπτεται με απλό θόλο, ελαφρά χαμηλωμένο. Είναι πιθανότατα λαξευμένη κατά το 1/2 του ύψους της περίπου στον φυσικό βράχο, ενώ ο πυθμένας της εκτιμάται ότι φτάνει τουλάχιστον στα 4.50μ. βάθος από το στόμιο υδροληψίας στη βόρεια πλευρά. Στην ΒΔ γωνία, βρίσκεται λίθινη ποτίστρα διαμορφωμένη με λάξευση αρχαίου δόμου. Στην ΝΑ γωνία, βρίσκεται άνοιγμα

εισορής ομβρίων (εμπολή – κατά την τοπική ορολογία), συνοδευόμενο από ένα απλό τοιχάριο που διευκολύνει τη ροή των νερών προς τα εκεί.

Η δεύτερη ομβροδεξαμενή έχει κυκλικό σχήμα και περίπου αχλαδόσχημη κατατομή με μέγιστη διάμετρο περίπου 3μ., και βάθος περίπου 6,70μ. από το ορθογωνικό στόμιο υδροληψίας, ενώ τμήμα της είναι λαξευμένο στον φυσικό βράχο. Το στόμιο διαμορφώνεται με πετροδόκακα και καλυπτόταν παλαιότερα από τη λίθινη πλάκα με κυκλική τρύπα που σώζεται δίπλα. Στην περίμετρο υπάρχει άνοιγμα εισροής ομβρίων (εμπολή) με κυκλοειδή λάκκο μπροστά της, όπου καταλήγει μακρύς λίθινος τοίχος οδήγησης των ομβρίων της επιφάνειας απορροής. Ο απλός τοίχος συνεχίζεται και πέρα από την ξερολιθιά-χωραφότοιχο που βρίσκεται λίγο νοτιότερα.

ΟΨΟΤΟΜΗ

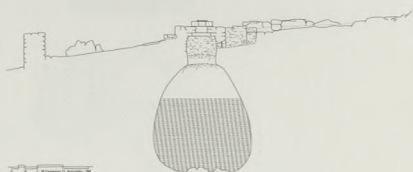
ΚΑΤΩΨΗ

Πρόκειται για δύο παρόδιες παραδοσιακές κατασκευές υδροληψίας κοντά σε παραδοσιακή αγροικία, οι οποίες συλλέγουν νερά από πιά εκτεταμένη επιφάνεια απορροής, στο πλάτωμα του μονοπατιού..

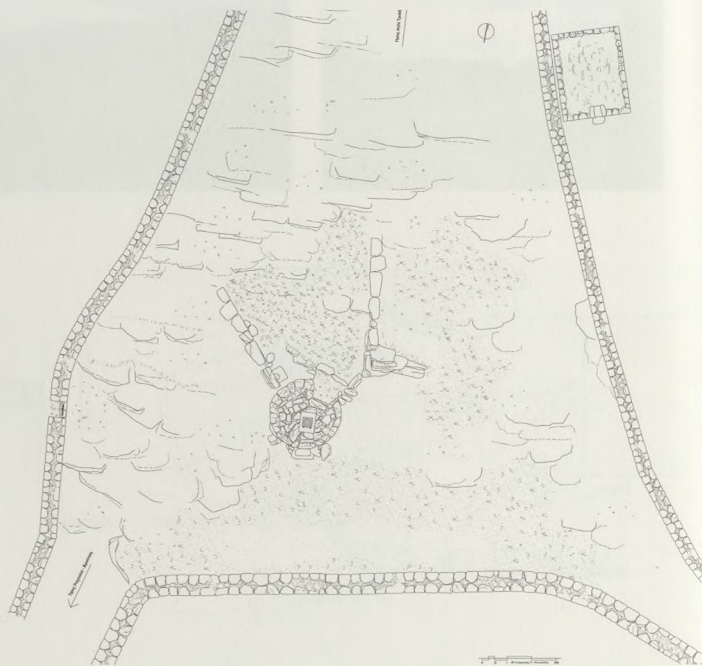
Η μεγαλύτερη από τις δύο στέρνες είναι δεξαμενή ορθογωνικού σχήματος και καλύπτεται από απλό θόλο, ελαφρά χαμηλωμένο, με συνολικό βάθος 4.40μ. περίπου από το στόμιο (σαν της Αγίας Άννας της Κολοφάνας). Η θολωτή δεξαμενή έχει άνοιγμα εισροής ομβρίων-εμπολή στην ανατολική της πλευρά, το οποίο συλλέγει το νερό από το εν μέρει λιθόστρωτο πλάτωμα του μονοπατιού.

Η δεύτερη υδατοδεξαμενή είναι πηγαδόμορφη με κυκλοειδή απόληξη και άνοιγμα υδροληψίας ίδιου σχήματος. Έχει μέγιστη διάσταση 3,95μ. και βάθος περίπου 2,80μ. από το στόμιο υδροληψίας. Το άνοιγμα εισροής ομβρίων (εμπολή – κατά την τοπική ορολογία) στην ανατολική πλευρά, συνοδευόμενο από ένα απλό τοιχάριο και διαμόρφωση στον τοίχο της κατοικίας διευκόλυνε τη ροή των ομβρίων του διπλανού δώματος της κατοικίας προς την εμπολή.

Η μικρή ιδιόκτητη στέρνα υδροδοτούσε την κατοικία στην οποία και ανήκει, ενώ η μεγαλύτερη θολωτή είναι δημόσια και καλύπτει γεωργικές και κυρίως κτηνοτροφικές ανάγκες.

ΤΟΜΗ

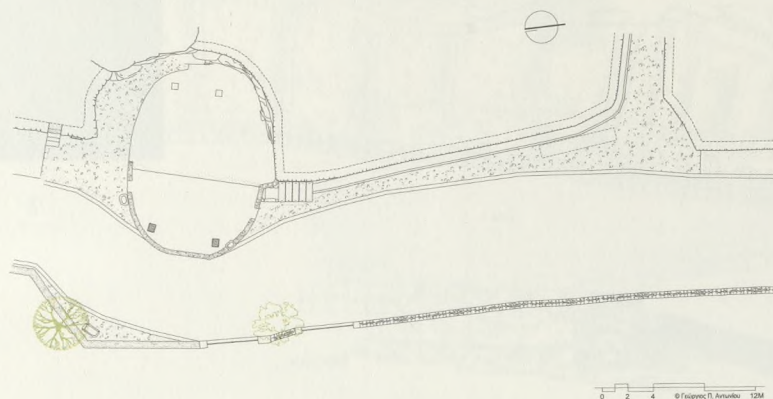

ΚΑΤΟΨΗ

Πρόκειται για παρόδια δεξαμενή βρόχινου νερού η οποία έχει κυκλικό σχήμα και περίπου αχλαδόσχημη κατατομή. Η στέρνα έχει μέγιστη διάμετρο περίπου 2μ., βάθος περίπου 6,00μ. από το στόμιο υδροληψίας και μεγάλο τμήμα της είναι λαξευμένο στον φυσικό βράχο. Το εσωτερικό είναι επιχρισμένο σε όλη την επιφάνειά του, εκτός της κατασκευής του στομίου. Το στόμιο διαμορφώνεται με πετροδόκαρα και παλαιότερα είχε πιθανότατα σκέπασμα από ασβεστολιθική πλάκα με κυκλική τρύπα υδροληψίας. Στην

περίμετρο υπάρχει το άνοιγμα εισροής ομβρίων με μεγάλο φρεάτιο κατακάθισης χωμάτων (εμπολή – κατά την τοπική ορολογία), όπου καταλήγουν τοιχώρια οδήγησης-διευκόλυνσης της ροής των ομβρίων. Επιπλέον, σώζεται λίθινη ποτίστρα στη βόρεια πλευρά, σε αρκετά καλή κατάσταση.

Το νερό της στέρνας εξυπηρετούσε παλαιότερα τους διαβάτες του μονοπατιού, ενώ σήμερα καλύπτει μόνο τις ανάγκες της γύρω κτηνοτροφικής δραστηριότητας.

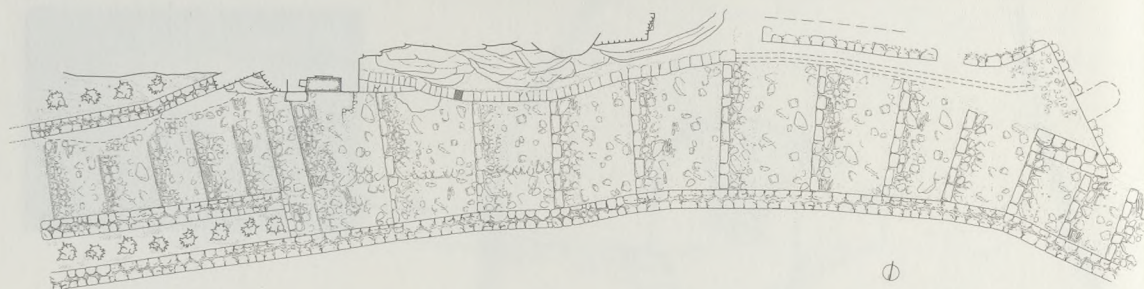
ΚΑΤΩΨΗ

Η δεξαμενή ανήκει στην κατηγορία των στεγασμένων «λάκκων». Η δεξαμενή ήταν αρχικά απλός «λάκκος» με λίθινο τόξο στην μέση περίπου, με περιμετρικά ελεύθερα σκαλοπάτια που οδηγούσαν στο πόσιμο νερό. Καλύφθηκε σχετικά πρόσφατα με πλάκατσιμεντένια σε δύο φάσεις, πρώτα το μισό προς τον δρόμο και τη δεκαετία του 1980 το άλλο μισό, για την αποφυγή ατυχημάτων και τη διατήρηση της καθαριότητας του νερού. Στο ανατολικό τμήμα του περιμετρικού λιθόκτιστου πεζουλιού διαμορφώνεται λίθινη ποτίστρα. Λίθινη ποτίστρα υπάρχει και εκτός της δεξαμενής, πολύ κοντά στην περίμετρό της στα νότια,

αλλά και στην ανατολική απέναντι πλευρά του ασφαλτοστρωμένου δρόμου.

Το νερό στην δεξαμενή φέρνειτσιμεντένιος αγωγός που συλλέγει νερό από παρακείμενη μικρή ρεματιά και καταλήγει στην εμπολή της δεξαμενής. Τσιμεντένιες προκατασκευασμένες πλάκες, λίγες εκ των οποίων σώζονται μέχρι και σήμερα, κάλυπταν τοντσιμεντένιο αγωγό.

Οι αγροτικές και κυρίως κτηνοτροφικές ανάγκες ύδρευσης είναι ο βασικός προορισμός του νερού του καλυμμένου λάκκου, ενώ παλαιότερα εξυπηρετούσε ακόμα και τις ανάγκες των κατοίκων της Κολοφάνας.

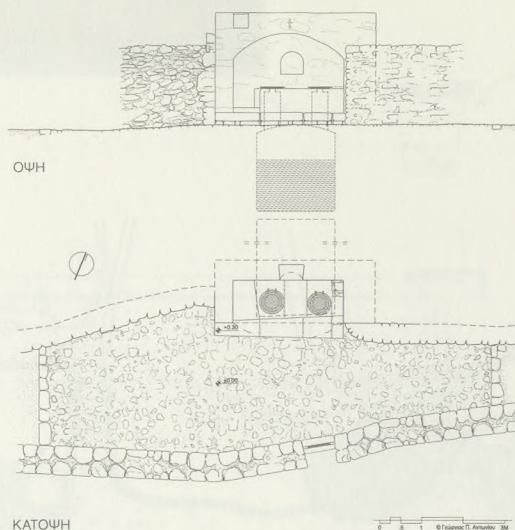
ΚΑΤΩΨΗ

ΟΨΗ

Η βρύση πάνω στο μονοπάτι που ενώνει τα Κατάπολα με τη Χώρα είναι διαμορφωμένη σε εσοχή, στο πάχος κτίσματος από ξερολιθιά, με ορθογωνικό σχήμα και αψιδωτή κάλυψη. Το τόξο της αψίδας διαμορφώνεται από θολίτες, ενώ στο κάτω μέρος της βρύσης υπάρχει κτιστή γούρνα. Μπροστά από τη βρύση το μονοπάτι είναι βαθμιδωτό πλακολιθόστρωτο. Στη ράχη της χαμηλής ξερολιθιάς κατά μήκος του μονοπατιού, με τμήμα παραδοσιακής παγκάδας, η οποία ξεκινάει ανατολικά της βρύσης, υπάρχει αγωγός

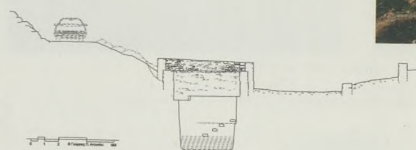
επιχρισμένος και καλυμμένος με πλάκες, που μεταφέρει το νερό από την παλαιότερη πηγή που βρίσκεται 20 μέτρα ανατολικότερα.

Το νερό της βρύσης, που σήμερα έχει πλέον στερέψει, προερχόταν από φυσικά πηγάζοντα ύδατα στην θέση αυτή και μέρος του από άλλο χαμηλότερο κατασκεύασμα πηγής ανατολικότερα. Μαζί με μία αντίστοιχη κρήνη στην παρακείμενη θέση Ανάηροι εξυπηρετούσαν του διψασμένους διαβάτες και τα ζωντανά τους στο μονοπάτι που ένωνε τη Χώρα με το Ραχίδι.

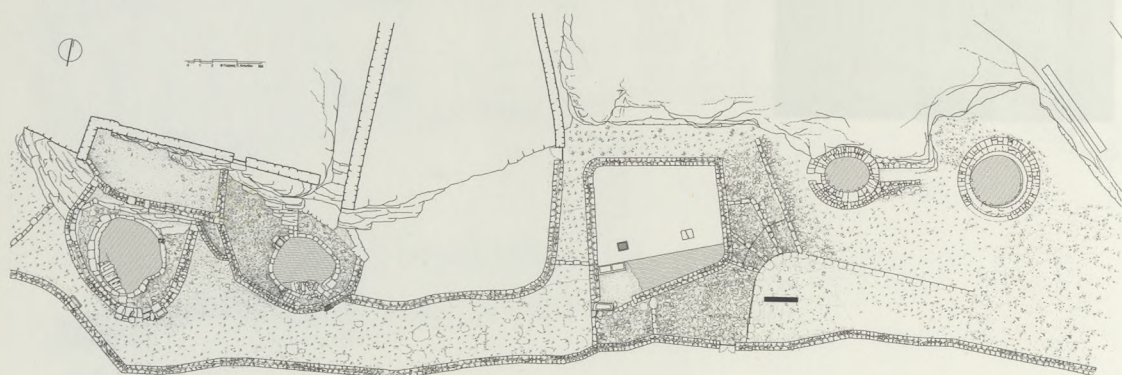

Πρόκειται για μια υπόγεια δεξαμενή βρόχινου νερού ορθογωνικού σχήματος με 3μ. βάθος από το επίπεδο των στομιών υδροληψίας. Στο επάνω μέρος της δεξαμενής υπάρχει κτιστός πάγκος με δύο στόμια, ο οποίος στεγάζεται στην εσοχή κατασκευής που θυμίζει παρόδια βρύση. Διακρίνεται στη κατασκευή και μία μικρή εσοχή που ενδεχομένως χρησίμευε για την τοποθέτηση της 'σίχλας' (το 'δοχείο με το οποίο έπαιρνε νερό

κανείς' κατά την τοπική ορολογία). Παλαιότερα, σύμφωνα με μαρτυρίες, στον Χαλκίο αλλά και στην Εμπή κατέφευγαν οι κάτοικοι της Χώρας όταν το νερό λιγόστευε στα Δημοτικά πηγάδια, ενώ εξυπηρετούσε και τους διαβάτες και μερικώς στην άρδρευση παρακείμενων περιβολιών. Σήμερα το νερό της δεξαμενής χρησιμοποιείται κυρίως για την κτηνοτροφία.

ΤΟΜΗ

ΚΑΤΟΨΗ

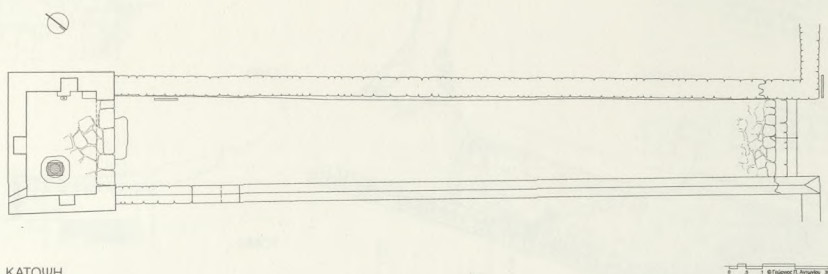
Πρόκειται για ένα συγκρότημα 5 ομβροδεξαμενών, τεσσάρων ανοικτών λάκκων και ενός στεγασμένου λάκκου. Το όνομα του χώρου πιθανά να προέρχεται από την παραφθορά του *tre lakki*, (στα λατινικά) δηλαδή τρεις λάκκοι.

Οι δύο λάκκοι στο δυτικό άκρο του συγκροτήματος, είναι στενότεροι, βαθύτεροι και έχουν τσιμεντοκονίαμα στο εσωτερικό τους αλλά και πιο επιμελημένη λιθοδομή. Τα εν προβόλω μονολιθικά σκαλοπάτια καθόδου στον πυθμένα τους μαζί με τον πολύ στενό περιμετρικό διάδρομο μέσα από τον τοίχο του ορίου τους χαρακτηρίζουν την κατασκευή τους. Ανάλογος περιμετρικός διάδρομος υπάρχει και στους δύο μεγαλύτερους λάκκους στα ανατολικά αλλά εκεί έχει πολύ μεγαλύτερο πλάτος. Σε αυτές τις δύο κατασκευές υπάρχει κανονική σκάλα καθόδου στον πυθμένα με μικρό όμως πλάτος και απότομη κλίση. Στον ένα από τους δύο διαμορφώνεται διάταξη ανοι-

κτού φρέατος στην έσω παρεία για υδροληψία με «σίχλα», το τοπικό όνομα του ανάλογου δοχείου με το σχοινί.

Μικρή πόρτα –εμπασιά– διαμορφώνεται στους περιβόλους των τριών από τους τέσσερις λάκκους. Ο καλυμμένος με τσιμεντένια πλάκα, ορθογωνικός «λάκκος» περιβάλλεται από τις τρεις πλευρές από τοίχο ξηρολιθοδομής. Περιμετρικά των λάκκων σώζονται μερικές λίθινες ποτίστρες. Η συλλογή των ομβρίων διευκολύνονταν τοπικά και με πρόχειρους προσαγωγούς από επιφάνειες απορροής ψηλότερα. Καλοδιατηρημένο στοιχείο του είδους αυτού υπάρχει στον δεύτερο λάκκο και στον προτελευταίο, ψηλά στο χείλος του βραχώδους πρανούς.

Το νερό των δεξαμενών χρησιμοποιείται για την κτηνοτροφία, ενώ παλαιότερα άρδρευε και κάποια κοντινά μικρά περιβόλια.

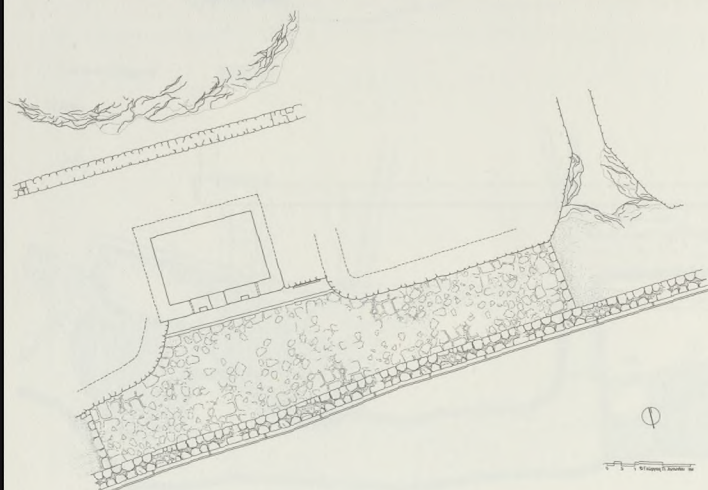
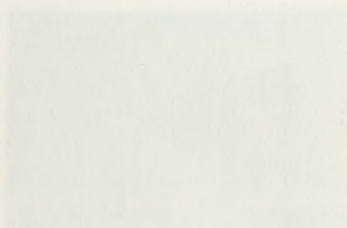

ΚΑΤΩΨΗ

Η δεξαμενή βρόχινου νερού έχει ορθογωνικό σχήμα και καλύπτεται με οριζόντιο δώμα που έχει μεγάλο τόξο στην πρόσοψή του. Στο εσωτερικό της κατασκευής υπάρχει πηγαδόμορφο στόμιο υδροληψίας διαμορφωμένο σε λίθινη πλάκα με οπή και σιδηρό προστατευτικό κάλυμμα, καθώς και μεταλλική αντλία που πλέον δε χρησιμοποιείται. Η δεξαμενή είναι θολοσκεπής και είναι κάτω από το λίθινο δάπεδο, εκτεινόμενη υπόγεια ελάχιστα προς τα δυτικά. Ο περιβάλλοντας χώρος της δεξαμενής οριοθετείται από δύο απλούς γραμμικούς τοίχους

από αδρή ανεπίχριστη ξερολιθιά, ανάμεσα στους οποίους υπάρχουν λίγα σωζόμενα τμήματα από εκτιμώμενο αρχικό πλακολιθόστρωτο από χοντρόπλακες, όπως και τα σκαλιά στο άκρο προς τον ασφαλτοστρωμένο δρόμο.

Η δεξαμενή τροφοδοτείται από υπόγεια πηγαία νερά και σήμερα υδροδοτεί κυρίως κτηνοτροφικές ανάγκες. Παλαιότερα, σύμφωνα με μαρτυρίες, στην Εμπήη αλλά και τον Χαλκικό κατέφευγαν οι κάτοικοι της Χώρας όταν το νερό λιγόστευε στα εκεί Δημοτικά πηγάδια.

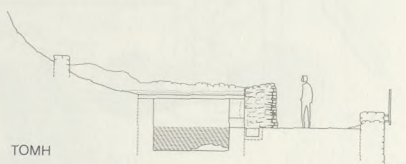

ΚΑΤΟΨΗ

0 10m

ΟΨΗ

ΤΟΜΗ

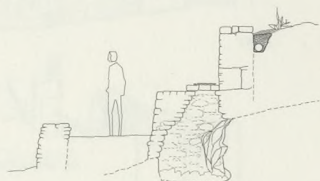

Πρόκειται για μια παραδοσιακή κατασκευή υδροληψίας στην περιοχή Μηλίες. Είναι μια ημιυπέργεια ορθογώνια στεγασμένη δεξαμενή βρόχινου νερού. Πιθανότατα, παλαιότερα να ήταν απλός «λάκκος», ο οποίος μεταπολεμικά υψώθηκε και στεγάστηκε με μπετόν. Τότε, ή λίγο αργότερα, σοβατίστηκε και η πρόσοψή του. Στα άκρα της στέρνας εφάπτονται οι τοπικά μετασκευασμένες αναλημματικές ξερολιθιές των διπλανών χωραφιών.

Η συγκέντρωση του νερού γίνεται κυρίως μέσα από το έδαφος ενώ κανείς παίρνει νερό μέσα από το άνοιγμα στον τοίχο. Η παρουσία της μικρής μακρόστενης μπετονένιας ποτίστρας μπροστά στο άνοιγμα δηλώνει την χρήση της στέρνας για τις ανάγκες της κτηνοτροφίας. Το μικρό πλάτωμα του μονοπατιού μπροστά της διευκολύνει την συγκέντρωση ενός κοπαδιού και πιθανότατα σε αυτό τον λόγο ωφείλει την ύπαρξη του.

0 5 1 0 Γουρνος (Σ. Αρναούτσος) 3M

ΤΟΜΗ

ΚΑΤΩΨΗ

ΟΨΟΤΟΜΗ

Πρόκειται για μια πηγαδόμορφη υδατοδεξαμενή με βάθος περίπου 0,80μ., στην περιοχή Μηλίες. Είναι λαξευμένη, στο μεγαλύτερο τμήμα της στον φυσικό βράχο, σε διαστάσεις μεγαλύτερες από ότι αυτές των υπέργειων τμημάτων της. Είναι σε αχρησία μετά τον σεισμό του 1956, οπότε χάθηκε το νερό της. Τα λεπτομερώς αποτυπωμένα σωζόμενα τμήματά της τεκμηρίωσαν τα περισσότερα στοιχεία της δομής της όπως το αρχικό τραπεζοειδές σχήμα της αλλά και το ύψος της.

Το νερό που πήγαζε από το έδαφος πίσω της, το έπερναν από άνοιγμα στο επάνω μέρος,

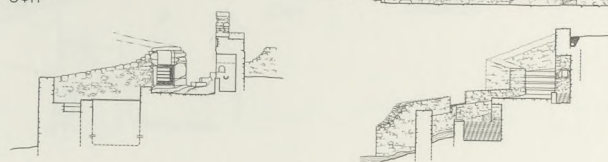
που πιθανότατα είχε την τυπική για την Αμοργό διάταξη, δηλαδή κυκλικό επάνω σε ορθογωνική πλάκα. Στον αναλημματικό χωραφότοιχο σώζεται μικρή ορθογωνική κόγχη όπου βρισκόταν το μικρό δοχείο για να βγάζουν το νερό (σίχλα στην τοπική διάλεκτο). Κατα πληροφορίες η βασική χρήση του νερού ήταν για τις ανάγκες του κοντινού κεραμοποιείου, γνωστό ως το τσουκαλαριό του Μαστρογιάννη του Σιφνιού που (μέχρι και τις πρόσφατες δεκαετίες) τροφοδοτούσε με πήλινα σκεύη τα Κατάπολα και τη Χώρα το οποίο δεν λειτουργεί πλέον, αλλά και για τους περαστικούς του μονοπατιού.

ΚΑΤΩΨΗ

ΟΨΗ

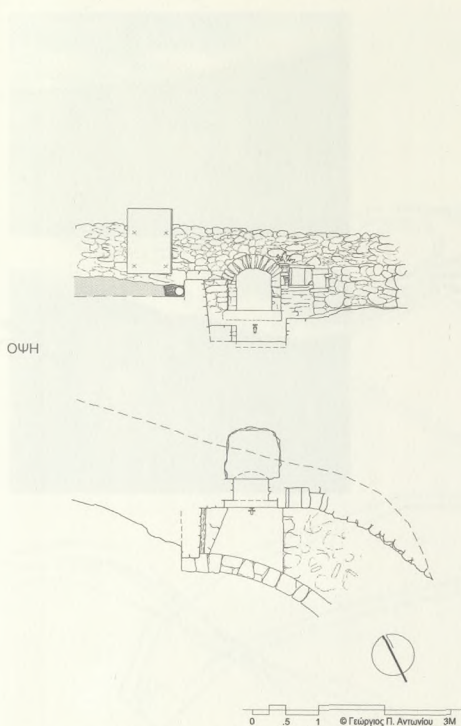
ΤΟΜΕΣ

Το μικρό αυτό «υδρευτικό» σύνολο στην περιοχή Μηλίες αποτελείται από δύο πηγές – βρύσες διαμορφωμένες σε εσοχή, στο πάχος αναλημματικού τοίχου από ξερολιθιά, οι οποίες γέμιζαν δύο ασκεπείς δεξαμενές δίπλα τους. Μεταξύ των δύο πηγών υπάρχει τμήμα του μονοπατιού με κλιμακωτό λιθόστρωτο που γεφυρώνει την υψομετρική διαφορά των 1,65 μ περίπου.

Οι κατασκευές τους είναι ορθογωνικού σχήματος με αψιδωτή κάλυψη με τόξο που διαμορφώνεται από θολίτες, ενώ το κάτω μέρος τους διαμορφώνεται από χτιστή γούρνα. Η μία από τις δύο βρύσες είναι επιχρισμένη στο εσωτερικό της, ενώ η άλλη όχι. Στην ψηλότερη η συνεχής ροή του νερού που υπερχειλίζει έχει

διαμορφώσει έναν όγκο από άλατα εν είδει σταλαγμίτη. Το πηγαίο νερό το οποίο ακόμα αναβλύζει από την μία βρύση προέρχεται από το έδαφος πίσω από τον αναλημματικό χωραφότοιχο.

Οι κεκλιμένες προς το εσωτερικό επιφάνειες των ακάλυπτων δεξαμενών ήταν για το πλύσιμο-κοπάνισμα των ρούχων, το οποίο ήταν η κύρια λειτουργία των δύο κατασκευών ύδρευσης. Οι υπερχειλίσσεις των ακάλυπτων δεξαμενών οδηγούν τα νερά στα διπλανά χωράφια (προφανώς για άρδυσή τους). Η ύπαρξη μιας εσοχής στη μια μεριά της μεγαλύτερης στέρας μαρτυράει τον τρόπο με τον οποίο ρυθμιζόταν η εξαγωγή του νερού με τη χρήση ενός μακρόστενου ξύλου ως αυτοσχέδια «τάπα».

ΟΨΗ

ΚΑΤΟΨΗ

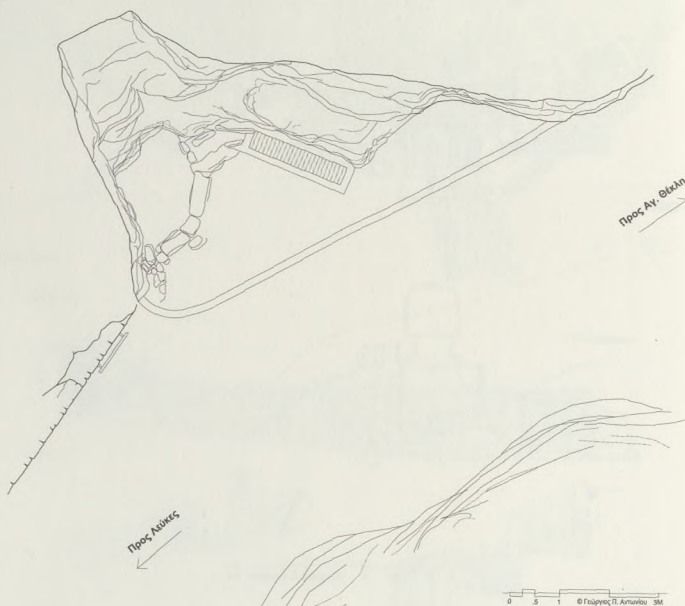
Πρόκειται για μικρή θολωτή πέτρινη κατασκευή συλλογής πηγαίου νερού. Η κατασκευή είναι διαμορφωμένη μέσα στο επικλινές εδαφος σε χαμηλότερο επίπεδο από αυτό του μονοπατιού, στο οποίο υπάρχει πρόσβαση με μικρά απότομα σκαλιά.

Στό βόρειο όριο του μονοπατιού υπάρχει ασκεπής «λάκκος» λαξευμένος εν μέρει στον φυσικό βράχο. Εκεί οδηγούνται το επιπλέον νερό από την ροή της πηγής- βρύσης μέσω διάταξης υπερχειλιστής της, η οποία δεν είναι εμφανής σήμερα.

Η βρύση εξυπηρετούσε ανάγκες της κτηνοτροφίας κατά κανόνα αλλά και για αρδρευση κοντινών μικρών καλλιεργειών. Σήμερα

χρησιμοποιείται στην ύδρευση του κοντινού οικισμού Λεύκες, μέσω νεώτερου αγωγού.

Η θέση «Λεύκες» είναι μία από τις λίγες γνωστές πηγές τρεχούμενου νερού που αναφέρεται και από τον ιστορικό/γεωγράφο Μηλιαράκη (1841-1905), όπως επίσης και το ρεύμα του Βαρμά, που εξέβαλε στον όρμο των Αγίων Σαράντα –δίπλα στην Αγ. Θέκλη–, το οποίο αναφέρεται ως η δεύτερη σημαντική πηγή τρεχούμενου νερού μετά τον Άγιο Γεώργιο τον Βαλσαμίτη. Αξιοσημείωτο είναι ότι λόγω της ύπαρξης άφθονου ύδατος, η περιοχή συχνά συνδέεται με ιστορίες για ασπροντυμένες νεράιδες, που σύμφωνα με τις παραδόσεις πάντα κατοικούν σε ρεματιές, κοντά σε πηγές και πηγάδια.

ΚΑΤΩΨΗ

Πρόκειται για μια ποτίστρα σε φυσική εσοχή του βράχου. Έχει δύο «γούρνες» για το πότισμα των ζώων, μία λιθόκτιστη και μία νεώτερη από τσιμέντο. Μικρό πρόχειρο αυλάκι στο πάνω άκρο, στα χείλη τους, συνδέει τις δύο, ουσιαστικά ως υπερχειλίση της λιθόκτιστης.

Το νερό στην ποτίστρα ερχόταν από το πλεόνασμα πηγής που βρίσκεται σε ιδιωτικό χωράφι ψηλότερα. Σήμερα η δίοδος μεταξύ τους έχει επιχωθεί σε μήκος αρκετών δεκάδων μέτρων

και συνεπώς παρά το ότι η πηγή αναβλύζει ακόμη δεν είναι έφικτη πλέον η υδροδότηση της ποτίστρας.

Η ποτίστρα ήταν κατά κύριο λόγο για τα τα ζώα που μετέφεραν ανθρώπους και αγαθά στην κύρια λιθόστρωτη αρτηρία που συνέδεε τα Κατάπολα με το Καμάρι και Βρούτση δηλαδή με την Κάτω Μεριά του νησιού. Άλλα σημεία ύδρευσής τους υπήρχαν και στο υπόλοιπο τμήμα της διαδρομής.

ΟΥΗ

ΤΟΜΗ

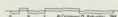
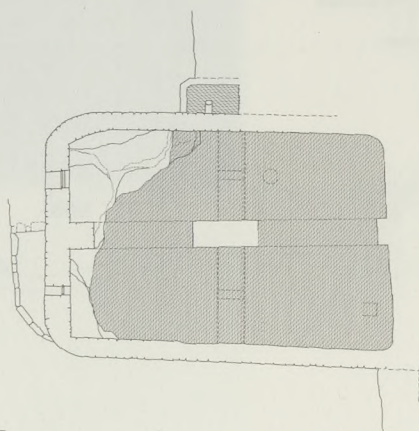
ΚΑΤΟΥΗ

Η πηγή αυτή πήρε το όνομα της από παραφθορά της Τουρκικής λέξης για την πηγή (çeşme), παρόλο που οι μαρτυρίες που θυμίζουν την όποια παρουσία των Οθωμάνων Τούρκων στα νησιά των Κυκλάδων, είναι πολύ περιορισμένες.

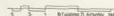
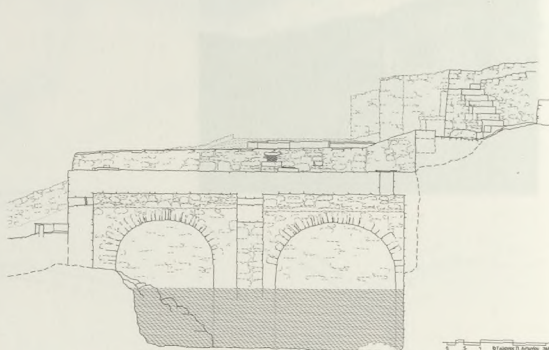
Πρόκειται για μια παραδοσιακή κατασκευή υδροληψίας στις ανατολικές παρυφές της κοιλάδας των Καταπόλων. Είναι μια ημιυπέργεια ορθογώνια δεξαμενή, στεγασμένη με χαμηλωμένο θολίσκο και λαξευμένη κατά το ήμισυ στον φυσικό βράχο, η στήριξη του οποίου επιτυγχάνεται με πετροδόκαρα. Η δεξαμενή είναι λαξευμένη κατά το ½ του μήκους της περίπου στον φυσικό βράχο. Ο πυθμένας της φτάνει στα 1,90μ. βάθος από την άνω εξωτερική επιφάνειά

της. Κατά μήκος της στενής, μπροστινής πλευράς της δεξαμενής, υπάρχει κτιστή ποτίστρα, η οποία γέμιζε με νερό από μικρή οπή στην τοιχοποιία της ομβροδεξαμενής. Και χρησιμοποιείτο κατά κύριο λόγο για τα ζώα.

Η κατασκευή μάζευε νερό από το έδαφος προς τα βόρεια. Το νερό της βρύσης χρησίμευε κατά κύριο λόγο στην ύδρευση ανθρώπων και ζώων που κινούνταν στο αρχαίο μονοπάτι προς την Χώρα αλλά και για άρδρευση κοντινών καλλιεργειών. Κατά τη διάρκεια της διεύρυνσης του αμαξιτού δρόμου σε αυτό το σημείο, έχασε ολοκληρωτικά τα ύδατά της και η πηγή ενσωματώθηκε στο νεώτερο αναλημματικό λιθόκτιστο τοίχο.

ΚΑΤΟΨΗ

ΤΟΜΗ

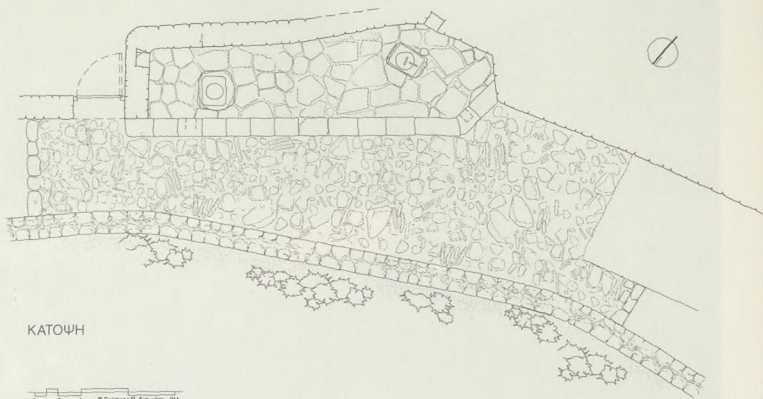
Η θολωτή υδατοδεξαμενή ήταν πιθανότητα αρχικά ανοιχτός «λάκκος» και είναι σημαντική λόγω των όγκων βράχου που υπάρχουν και στο βόρειο άκρο της εσωτερικά. Μέρος της δεξαμενής, στα Ν.Α. είναι λαξευμένο στον φυσικό βράχο. Είναι ημιυπέργεια ορθογωνικού σχήματος, στεγασμένη με δύο λιθόκτιστους θόλους, και έχει γενικές διαστάσεις περίπου 11,00x7,50μ.. Εσωτερικά, υπάρχει ένας μεγάλος ορθογωνικός πεσσός στο κέντρο της δεξαμενής και δύο μικρότεροι στις στενές πλευρές καθώς και 4 μεγάλα χαμηλωμένα τόξα που γεφυρώνουν τα ανοίγματα, ενώ παράλληλα στηρίζουν τους θόλους..

Το νερό συλλέγεται κατά βάση από το επίπεδο δώμα της που ήταν πιθανότατα πλακόστρωτο, σύμφωνα με την παρόμοια κατασκευή του Κάτω Λάκκου στην Χώρα Αμοργού, αλλά και το νερό που ρέει στο τμήμα του λιθόστρωτου μονοπατιού δίπλα στην στέρνα. Αυτό το νερό οδηγείται και στην νεώτερη υδατοδεξαμενή από

οπλισμένο σκυρόδεμα που έχει κατασκευασθεί πρόσφατα δίπλα στον Πάνω Λάκκο. Χαμηλά στη βόρεια πλευρά της, φαίνονται ακόμα οι παλιές τρύπες που έτρεχε το νερό μέσα από τη λίθινη πλάκα στην ποτίστρα διαμορφωμένη με λίθους. Νεότερη ποτίστρα από σκυρόδεμα υπάρχει πάνω στον περιμετρικό τοίχο. Στην ανατολική πλευρά υπάρχει μπετονένιο φρεάτιο που είναι κοινό και για τις δύο στέρνες. Πίσω από αυτή την ομβροδεξαμενή, στα νοτιοανατολικά, υπάρχει παλιά μικρή στέρνα κυκλικού σχήματος, καλυμμένη σήμερα με τσιμεντοκονίαμα.

Χαρακτηριστικό στοιχείο είναι το παρακαείμενο χτιστό ασβεστωμένο προσκυνητάρι που πιθανώς σχετίζεται με το γεγονός ότι σε περιόδους ανομβρίας οι Αμοργιανοί κατέφευγαν συχνά σε λιτανείες για να φέρουν βροχή.

Κατά βάση το νερό χρησιμοποιείτο για την ύδρευση του Άνω Ποταμού αλλά σήμερα κυρίως στο πότισμα των ζώων.

ΚΑΤΩΨΗ

0 5 1 0 Γεωργίου Π. Αρναού 304

0 5 1 0 Γεωργίου Π. Αρναού 304

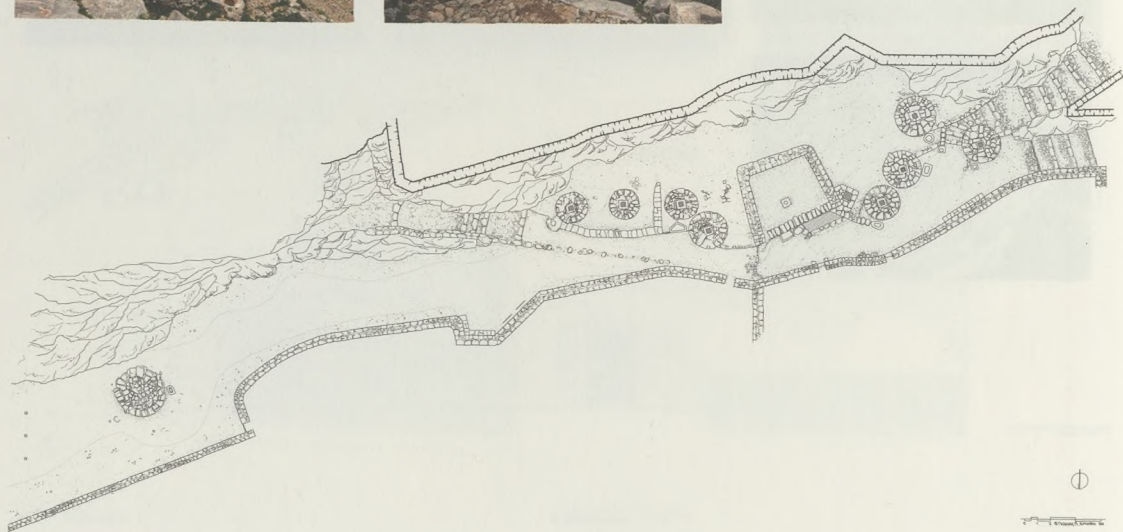
ΟΨΗ

Η δεξαμενή ανήκει στην κατηγορία υπόγειων δεξαμενών, πιθανότατα δε να ήταν ασκεπής λάκκος αρχικά. Έχει επίμηκες πολυγωνικό σχήμα και καλύπτεται με πλακολιθόστρωτο, διαστάσεων περίπου 8,00x2,80μ, όπου υπάρχουν 2 οπές υδροληψίας.

Δύο μικρά ανοίγματα στο άκρο του λιθόστρωτου, σε δύο σημεία του λιθόκτιστου

τοιχείο-πεζουλιού που το ορίζει, οδηγούν στην στέρνα τα όμβρια που συλλέγονται στον μικρό περίβολο. Η διάταξη παραπέμπει στον τύπο στέρνας των πολύ μεγαλύτερων διαστάσεων δεξαμενών με περίβολο στα Πηγάδια της Χώρας της Αμοργού.

Το νερό της στέρνας ήταν για την ύδρευση του οικισμού του Άνω Ποταμού.

ΚΑΤΩΨΗ

Το συγκρότημα κατασκευών συλλογής νερού και υδροληψίας αποτελείται από οχτώ πηγαδοστέρνες και μια υδατοδεξαμενή μορφής στεγασμένου «λάκκου», καθώς και μια δεύτερη στεγασμένη δεξαμενή στη συνέχεια του μονοπατιού, η οποία είναι εν μέρει σμιλευμένη στο βράχο και εν μέρει πετρόχτιστη. Επίσης, ένας αριθμός πηγαδόστερνων δεν είναι εμφανής, καθώς έχει υποστεί σταδιακή επίχωση με την πάροδο του χρόνου. Οι στέρνες είχαν δημόσια χρήση, κυρίως από τον οικισμό.

Οι στέρνες έχουν ενεπύχριστο το ανώτερο τμήμα του εσωτερικού τους, επιτρέποντας την διείσδυση του νερού μέσω της ξηρολιθοδομής.

Η ροή των ομβρίων διευκολύνεται από τις επίπεδες επιφάνειες γύρω από τις στέρνες, οι οποίες διευθετούνται ανάλογα με χαμηλά τοιχάκια. Ο «λάκκος» συλλέγει νερό από την επίπεδη άνω επιφάνειά του, αλλά και από πρόχειρο σιφώνι με βαθμιδωτή κάθοδο στην νότια πλευρά. Η υδροληψία γίνεται από στόμια σε κάθε στέρνα, ενώ ο καλυμμένος λάκκος έχει δυνατότητα παροχής νερού από το άνοιγμα-τρύπα στον νότιο τοίχο του.

Στον περιβάλλοντα χώρο διατηρούνται τμήματα λίθινων τοιχαρίων τα οποία υποβοηθούσαν και την συλλογή ομβρίων, λίθινες ποτίστρες, αλλά και μία νεώτερη από σκυρόδεμα. Επίσης, σώζονται τμήματα από το αρχικό λιθόστρωτο μονοπάτι,

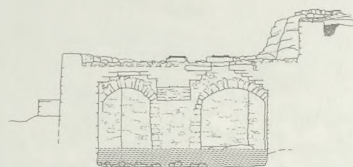
αλλά και λίθινες βαθμίδες του προς τα ανατολικά. Στις ξερολιθιές των χωραφιών του Ασφονηλίτη, καθώς και τους τοίχους των σπιτιών και στο μονοπάτι προς τα Χάλαρα και τον Άγιο Μάμα, συναντά κανείς δεκάδες χαραγμένους σταυρούς και ανθρώπινες μορφές. Σύμφωνα με την παράδοση, ένας νεαρός με κινητικά προβλήματα, που έζησε στον οικισμό στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα, με ένα σφυρί και ένα βελόνι «ζωγράφιζε» στην πέτρα σταυρούς και σκηνές από πανηγύρια.

Το νερό των στερνών χρησιμοποιούνταν για την ύδρευση των κατοίκων του μικρού οικισμού του Ασφονηλίτη αλλά και για την κτηνοτροφία, ενώ σήμερα μόνο για την δεύτερη χρήση.

Η θέση Ασφονηλίτης λέγεται ότι πήρε το όνομα της από το φυτό ασφόδελος (ασφόνθηλα). Ωστόσο κάποιοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η ονομασία της προέρχεται από τα σφοντύλια (τα υφαντικά βάρη) και την υφαντική δραστηριότητα των γυναικών του οικισμού. Χαρακτηριστικά, ο περιηγητής Bent (1885) τον περιγράφει σαν ένα κτηνοτροφικό χωριό με χαμόσπιτα που «οι ηλικιωμένοι άντρες φοράνε μια αρχαία ενδυμασία, που αποτελείται από ένα περίεργο γιλέκο, μια κόκκινη σκούφια κι ένα πλεκτό κάλυμμα που κρέμεται από την μια πλευρά και το φτιάχνουν οι γυναίκες τους στο σπίτι, κλώθοντας το υλικό και βάφοντας το με ένα είδος βατόμουρου που βρίσκουν στους λόφους».

ΚΑΤΩΨΗ

ΤΟΜΗ

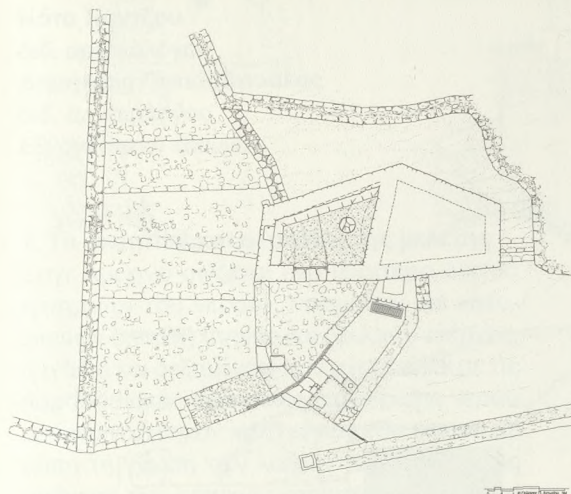
Η λιθοκτίστη υδατοδεξαμενή στην περιοχή Βρουλιά πάνω στο ρέμα Καλοπόταμα ανήκει ουσιαστικά στην κατηγορία των στεγασμένων «λάκκων». Είναι ημιυπέργεια περίπου ορθογωνικού σχήματος, διαστάσεων περίπου 9,00x5,00μ., με δύο οπές υδροληψίας στο επίπεδο δώμα της. Ο πυθμένας της δεξαμενής φτάνει στα 2,55μ. βάθος από το στόμιο υδροληψίας κατά μέσο όρο, δηλαδή 1,35μ. χαμηλότερα από το φυσικό έδαφος. Το προέχων του γύρω εδάφους τμήμα –κατά 1,50μ. περίπου– διαμορφώνεται από αδρή λιθοδομή.

Εσωτερικά, υπάρχουν δύο πεσσοί και 6 μεγάλα τόξα που γεφυρώνουν τα ανοίγματα. Τα ενδιάμεσα μέρη καλύπτονται με εκφορική διάταξη πλακών και πετροδόκρων αντί θόλων που συνηθίζεται σε άλλες παρόμοιες κατασκευές όπως ο Πανω Λάκκος στον Ποταμό και ο Κάτω Λάκκος στην Χώρα. Σύγκριση με τα παρόμοια κτίσματα οδηγεί στην ισχυρή υπόθεση ότι στην ΒΔ γωνία της βρισκόταν αρχικά κάποιο

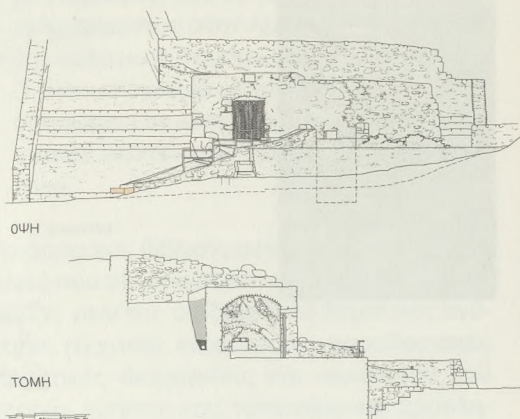
παράθυρο και η απαραίτητη πρόσβαση για τον καθαρισμό της δεξαμενής. Η αβεβαιότητα για την αρχική διάταξη εκεί, οδήγησε στην ενδεικτική ανακατασκευή προστατευτικών λιθοδομών που αποτρέπουν την επιζήμια για την κατασκευή πρόσβαση των ζώων και κυρίως των βοοειδών.

Η ύδρευση των κοπαδιών είναι η αποκλειστική χρήση του νερού της Βρουλιάς, τόσο της δεξαμενής όσο και των διάσπαρτων πηγαδιών περιμετρικά, τα περισσότερα από τα οποία είναι ξερά. Το νερό συλλέγεται από τα συρρέοντα υπέργεια όμβρια, καθώς και από τα ρέοντα στο έδαφος νερά από την μεγάλη φυσική χοάνη απορροής της περιοχής.

Ως προς την ονομασία της τοποθεσίας Βρουλιά αναφέρεται ως πιο πιθανή εξήγηση η ύπαρξη βούρλων στην ρεματιά, που πιθανώς φύτρωναν καθώς συγκεντρωνόταν τα νερά των παρακειμένων βουνών.

ΚΑΤΩΨΗ

ΟΨΗ

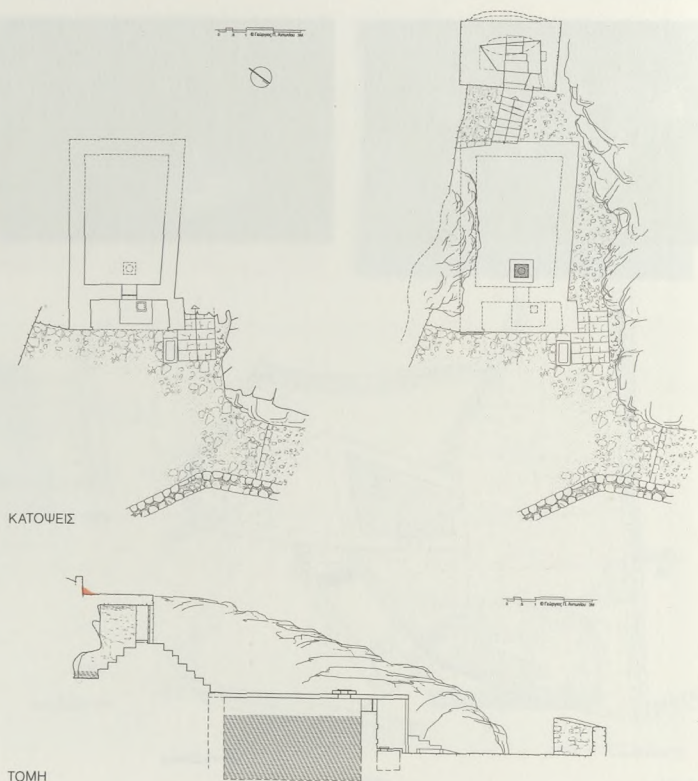
ΤΟΜΗ

Η ομβροδεξαμενή έχει τραπεζοειδές σχήμα και το επίπεδο δώμα της σήμερα καλύπτεται από μικρό κτίσμα, στο οποίο γίνεται η πρόσβαση μέσω κεκλιμένης επιφάνειας. Στο εσωτερικό του δωματίου υπάρχει στόμιο υδροληψίας και πολύ χαμηλή «παγκάδα» στις δύο πλευρές του. Δίπλα στη δεξαμενή υπάρχει μικρότερη ορθογωνική παραδοστέρα, ενώ σε χαμηλότερο επίπεδο, υπάρχουν δύο βρύσες για την άντληση του νερού.

Η τροφοδοσία του Δρυ προέρχεται από τα εκεί πηγαία νερά και συνεπικουρείται πιθανά από τα νερά που συγκεντρώνονται σε αβαθή

κοιλότητα στο βόρειο όριο της κατασκευής.

Η στέρνα του Δρυ αποτελούσε μέχρι το 1960 μια από τις βασικές πηγές ύδρευσης για τους οικισμούς της Λαγκάδας και του Στρούμπου, μαζί με το Χωριό. Η παράδοση αναφέρει ότι υπήρχαν επίσης γούρνες (λίμπες) κοντά στη πηγή, στις οποίες ποτίζονταν τα ζώα, και ενδεχομένως έπλεναν ακόμα και ρούχα, οι οποίες χάθηκαν σε προσπάθεια μετασκευής της. Πέρα από το Δρυ, ωστόσο, η περιοχή είναι κατάσπαρτη από πηγάδια και δεξαμενές, από τα οποία μερικά είναι ακόμα σε χρήση από κτηνοτρόφους και αγρότες.

Η νεώτερη κατασκευή ανήκει στην κατηγορία των στεγασμένων «λάκκων», με οπλισμένο σκυρόδεμα. Είναι ημιυπέργεια ομβροδεξαμενή ορθογωνικού σχήματος διαστάσεων 4,05x6,00μ. και μέρος της είναι λαξευμένο στον φυσικό βράχο. Στο στεγασμένο χώρο στην νότια πλευρά της ομβροδεξαμενής, υπάρχει ημιυπόγειο φρεάτιο με άνοιγμα άντλησης νερού, το οποίο διοχέτευε άλλη δεξαμενή σε κατώτερο τμήμα στο φαράγγι του Στρούμπου, από όπου υδρευόταν το χωριό της Λαγκάδας. Σε πολύ κοντινή απόσταση, βρίσκεται λίθινη ποτίστρα διαμορφωμένη με λάξευση αρχαίου δόμου.

Η πάνω κατασκευή είναι λιθόκτιστη και λιθοσκεπής. Έχει σχήμα δωματίου που περικλείει φυσική κοιλότητα βράχου από όπου αναβλύζει το

νερό. Είναι σαφώς παλαιότερη, με εντοιχισμένο δίπλα στην πόρτα της μαρμάρινο τμήμα επιγραφής, ταφικού πιθανότατα περιεχομένου, και πρόσβαση στο εσωτερικό της με σκαλιά.

Η συλλογή του νερού και για τις δύο κατασκευές γίνεται από τα πηγαία νερά της μικρής ρεματίας, στο άκρο της οποίας βρίσκονται. Σήμερα μικρή μόνο ποσότητα καταλήγει στην παλαιότερη κατασκευή, καθώς η κύρια ποσότητα του νερού οδηγήθηκε στο στεγασμένο «λάκκο».

Η χρήση του νερού του συμπλέγματος των κατασκευών υδροληψίας είναι ποικίλη. Δηλαδή και για την ύδρευση του μικρού οικισμού του Στρούμπου, ήταν άλλωστε η βασικότερη πηγή του μέχρι το 1960, αλλά και για τις ανάγκες της κτηνοτροφίας.

Μνημεία, πρακτικές και διαδρομές του νερού: Η εθνογραφική μελέτη της παραδοσιακής διαχείρισης των υδάτινων πόρων στην Αμοργό

Στέλιος Λεκάκης

αρχαιολόγος, σύμβουλος διαχείρισης πολιτιστικής κληρονομιάς

Νότα Πάντζου

διδ. αρχαιολόγος

Δημήτρης Παπαδόπουλος

διδ. αρχαιολόγος

Εθνογραφική έρευνα

1. Το σκεπτικό και οι στόχοι της μελέτης

Στην Αμοργό σώζεται ένα ιδιαίτερο δίκτυο «μνημείων του νερού», κτισμάτων και κατασκευών δηλαδή (πηγές και βρύσες, στέρνες, πηγάδια και δεξαμενές) που σχετίζονται με τις παραδοσιακές πρακτικές διαχείρισης νερού και αναπτύχθηκαν κατά μήκος του νησιού με βάση τη γνώση των λαϊκών τεχνιτών και τις ανάγκες των τοπικών κοινοτήτων. Το έργο της καταγραφής, προστασίας και ανάδειξης αυτού του δικτύου ως μια «ζωντανή κληρονομιά» που θα μπορούσε να έχει λειτουργικό, τουριστικό, αλλά και εκπαιδευτικό χαρακτήρα ως προς τη βέλτιστη χρήση των υδάτινων πόρων, υπαγόρευσε την ανάγκη μελέτης του ως αναπόσπαστο μέρος του τοπικού παραδοσιακού πολιτισμού αλλά και της ευρύτερης δυνατής συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας στην όλη προσπάθεια.

Με αυτή τη λογική, η εθνογραφική μελέτη εντάχθηκε στη Δράση «Αμοργός: ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΝΕΡΟΥ: παραδοσιακή διαχείριση υδάτινων πόρων και η βιώσιμη προοπτική της» του Προγράμματος ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ, της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ και λειτούργησε γύρω από δυο άξονες: τη συλλογή και καταγραφή εθνογραφικού υλικού και την επικοινωνία/συνεργασία με την τοπική κοινωνία. Συγκεκριμένα, η εθνογραφική μελέτη οργανώθηκε σε τρία στάδια υλοποίησης:

- την αρχειακή, βιβλιογραφική έρευνα που περιελάμβανε την αποδελτίωση και βιβλιογραφική τεκμηρίωση λαογραφικών συλλογών, τόμων και δημοσιεύσεων σχετικά με την οικιστική εξέλιξη, τις χρήσεις γης και τις παραδοσιακές πρακτικές στην Αμοργό, κυρίως κατά τον 19ο και 20ό αιώνα
- την επιτόπια έρευνα και τις συνεντεύξεις με πληροφορητές σε οικισμούς και θέσεις ενδιαφέροντος στην Αμοργό
- την οργάνωση δημόσιων συνελεύσεων/συζητήσεων σχετικά με την παραδοσιακή φυσιογνωμία των «μνημείων του νερού» και την πορεία υλοποίησης του έργου ανάδειξής τους

Το αρχειακό, βιβλιογραφικό και εθνογραφικό υλικό που συγκέντρωσε και επεξεργάστηκε η ομάδα μελέτης σε διάφορες θεματικές ενότητες (τεχνικές κατασκευής, παραδοσιακές πρακτικές διαχείρισης και «οικονομία του νερού», χρήσεις γης, τοπωνύμια και πρόσληψη του τοπίου) χρησιμοποιήθηκε παράλληλα σε διάφορες φάσεις του έργου: επιλογή και αποκατάσταση των μνημείων, εκπαιδευτικά προγράμματα και δράσεις ευαισθητοποίησης, συνεχιζόμενες δράσεις και αειφόρος προοπτική.

Επιπλέον, η επαφή με την τοπική κοινωνία, πέρα από τον εμπλουτισμό των παραπάνω στοιχείων, αδιαμφισβήτητα βοήθησε στη διάγνωση των σύγχρονων αναγκών αλλά κυρίως στο συμμετοχικό σχεδιασμό του έργου, την αποδοχή και τη βιώσιμη ένταξή του στην τοπική κοινωνία της Αμοργού.

2. Η επιτόπια έρευνα

Η επιτόπια έρευνα πραγματοποιήθηκε τμηματικά το καλοκαίρι του 2009 (κυρίως μεταξύ 20 Ιουλίου και 8 Αυγούστου) και ολοκληρώθηκε με τις δημόσιες συζητήσεις στα μέσα Οκτωβρίου. Η ερευνητική ομάδα επισκέφθηκε τις περισσότερες από τις θέσεις ενδιαφέροντος με έμφαση στα μνημεία για τα οποία προβλέπονταν εργασίες αποκατάστασης και

οργάνωσε συνεντεύξεις με πληροφορητές από διάφορες ηλικιακές και επαγγελματικές ομάδες (παλιούς τεχνίτες, χωρικούς, στελέχη της τοπικής αυτοδιοίκησης). Συνδυάζοντας τις καταγραφές πεδίου και τις συνεντεύξεις με τους ντόπιους, που συχνά είχαν τον χαρακτηριστήρα επιτόπιας ξενάγησης, η εθνογραφική ομάδα είχε ως σκοπό την καταγραφή τόσο των περιγραφικών, τεχνικών στοιχείων του υλικού πολιτισμού και του δομημένου περιβάλλοντος όσο και εκείνων των στοιχείων που επιβιώνουν στη μνήμη των τοπικών κοινοτήτων μέσω της προφορικής παράδοσης.

Για λόγους γεωγραφικής/πληθυσμιακής κατανομής αλλά και πρακτικότητας, η επιτόπια έρευνα ακολούθησε έναν διαχωρισμό σε τρεις ευρύτερες ενότητες: περιοχή Χώρας και Κατάπολα, περιοχή Κάτω Μεριάς, περιοχή Αιγιάλης (Θολάρια, Λαγκάδα, Άνω Ποταμός).

3. Αποτελέσματα

Τα αποτελέσματα της εθνογραφικής έρευνας, που περιγράφονται στην αναλυτική αναφορά, καταδεικνύουν έναν πλούτο πληροφοριών σχετικά με το σχεδιασμό, την κατασκευή, τη χρήση των μνημείων νερού αλλά και συνδεδεμένων στοιχείων, όπως για παράδειγμα την πρόσληψη του τοπίου. Παρόλα αυτά, η μειούμενη χρήση τους στον περιορισμένο πρωτογενή τομέα παραγωγής, καθιστά περιφερειακή τη συνείδηση προστασίας τους –είτε για χρηστικούς είτε για τουριστικούς λόγους– και «υπό απειλή» άυλες αξίες που σχετίζονται με αυτά, όπως λαϊκές παραδόσεις και τοπικές ιστορίες. Ο επανεντοπισμός των κατασκευών νερού στο σύγχρονο αξιολογικό σύστημα του λαϊκού πολιτισμού και η δραστηριοποίηση τοπικών φορέων και πολιτών, μπορεί να αναδείξει αυτά τα ταπεινά «μνημεία» και να βρει την χρυσή τομή ανάμεσα στην χρήση και την «έκθεσή» τους. ■

Περιβάλλον και ευαισθητοποίηση στα σχολεία

Γεωργία Κίκου

Γεωγράφος, Msc Περιβαλλοντολόγος
Συντονισμός Δράσης Διαδρομές Νερού
στην Αμοργό
Υπεύθυνη Προγράμματος ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ

Η αλλαγή της στάσης μας απέναντι στο περιβάλλον και τους φυσικούς πόρους -έτσι όπως εκφράζεται από εδραιωμένες αντιλήψεις και μικρές καθημερινές μας συνήθειες- αποτελεί ένα από τα μείζονα θέματα για την άμβλυνση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Η στάση αυτή όμως, είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων και κυρίως, της αναπαραγωγής προτύπων και εικόνων που έχουμε κατά την παιδική και εφηβική ηλικία. Για το λόγο αυτό, η ευαισθητοποίηση της νέας γενιάς αποτελεί μια από τις κύριες προτεραιότητες του Προγράμματος ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ.

Η ευαισθητοποίηση της νέας γενιάς έχει, από το 2005, τη μορφή Δράσεων που πραγματοποιούνται στα σχολεία του Αιγαίου, με θέμα την αειφόρο ανάπτυξη των συγκεκριμένων περιοχών. Οι Δράσεις αυτές (κατά τη διάρκεια των οποίων, προβάλλεται επίσης, το βραβευμένο ντοκιμαντέρ «Φωνή Αιγαίου», της Λυδίας Καρρά που υπήρξε και η έμπνευση για την δημιουργία του Προγράμματος ΑΕΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ) είναι οι εξής:

α) Διαγωνισμός Φωτογραφίας με θέμα «Τι μου αρέσει στο νησί μου και θα ήθελα να διατηρηθεί, τι θα ήθελα να αλλάξει».

β) Ομαδική εργασία με θέμα τη δημιουργία ενός «Οδηγού για την αειφόρο ανάπτυξη στο νησί μου».

γ) Ομαδική εργασία με τίτλο: «Το νησί μου ένα καράβι που ταξιδεύει στο χρόνο», κατά την οποία, οι μαθητές μελετούν διαχρονικά την πορεία του νησιού και κάνουν προβλέψεις για την μελλοντική του εξέλιξη.

δ) Δημιουργία ντοκιμαντέρ με θέμα «Τουρισμός και Τοπίο».

Το Πρόγραμμα ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ, μέσα από τις «ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΝΕΡΟΥ: παραδοσιακή διαχείριση υδατικών πόρων και η βιώσιμη προοπτική της», δε θα μπορούσε να παραλείψει την ευαισθητοποίηση των μαθητών του νησιού για τον πολύτιμο αυτό φυσικό πόρο.

Η Δράση Ευαισθητοποίησης στα σχολεία της Αμοργού, τόσο Πρωτοβάθμιας όσο και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, επικεντρώθηκε στην υλοποίηση ενημερωτικών παρουσιάσεων από τους δασκάλους και καθηγητές για το θέμα της αειφόρου ανάπτυξης με έμφαση στην αξία των υδατικών πόρων και τη βιώσιμη διαχείρισή τους. Στόχος ήταν η ευαισθητοποίηση των μαθητών για την αξία του νερού και της συνετής χρήσης του, ιδιαίτερα σε ένα τόσο ευαίσθητο οικοσύστημα, όσο αυτό ενός κυκλαδικού νησιού.

Για τις ανάγκες της εκπόνησης του συγκεκριμένου υλικού, πραγματοποιήθηκε έρευνα τόσο δευτερογενής -μέσα από αντίστοιχη βιβλιογραφία-, όσο και πρωτογενής - με τη βοήθεια εξειδικευμένων επιστημόνων. Το αποτέλεσμα περιλάμβανε στοιχεία για τη χρήση και τη σημασία των υδάτων, τον υδρολογικό κύκλο, τη συνετή οικιακή κατανάλωση και τρόπους βιώσιμης διαχείρισης του στην πρωτογενή και δευτερογενή παραγωγή, καθώς και τον τουρισμό. Αξίζει να σημειωθεί πως το υλικό αυτό παρέμεινε στο αρχείο των σχολείων για μελλοντική χρήση.

Η προστασία των υδατικών πόρων αποτελεί άμεση και διαρκής ανάγκη, ειδικότερα μάλιστα σε περιοχές, όπως είναι τα νησιά. Ευχή μας είναι οι δράσεις αυτές να συνεισφέρουν στην αλλαγή της στάσης των νέων ανθρώπων απέναντι στους υδατικούς, και γενικότερα στους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους και συνεπώς, να συμβάλλουν με τον τρόπο αυτό στη βιώσιμη διαχείρισή τους. ■

Σχόλιο για τη διαχείριση της νεότερης -προβιομηχανικής- κληρονομιάς στα νησιά του Αιγαίου

Στέλιος Λεκάκης

αρχαιολόγος, σύμβουλος διαχείρισης πολιτιστικής κληρονομιάς, Εθνογραφική Έρευνα

Κατερίνα Χατζηκωνσταντίνου

αρχιτέκτονας μηχανικός, MPhil Cantab, Σχεδιασμός και Διαχείριση Δράσης

Ανεμόμυλοι, νερόμυλοι, πατητήρια, ασβεστοκάμινες, αλώνια, στέρνες, κρήνες, μονοπάτια, γεφύρια, δίκτυα υποδομών, κοινοτικά κτίσματα για συλλογική χρήση ή τμήματα της ακίνητης οικιακής σκευής είναι τα κατάλοιπα της προβιομηχανικής κληρονομιάς, που κατακλύζουν το νησιωτικό τοπίο και τεκμηριώνουν υλικά όχι και τόσο μακρινές εποχές, η κοινωνική ιστορία των οποίων χάνεται δίχως ίχνη.

Οι κατασκευές της προβιομηχανικής κληρονομιάς σχετίζονται με τον πρωτογενή τομέα της παραγωγής, που συρρικνώνεται εντατικά από τον ηλιотροπικό τριτογενή της παροχής υπηρεσιών αλλά και τις επιπτώσεις του στον περιορισμό των χρήσεων και της έκτασης της νησιωτικής γης, με την ταχύτατη εξάπλωση της οικοδομής. Προσθέτοντας σε αυτά την πρόοδο της τεχνολογίας και τον εκμοντερνισμό των μέσων παραγωγής, ανακαλύπτουμε κάποιους από τους λόγους της εγκατάλειψης και αποψίλωσης των μνημείων αυτών, τα οποία σήμερα προβάλλονται συστηματικά σαν ρομαντικές *carte-postales* του «νησιωτικού χρώματος».

Η ανώνυμη, λαϊκή, χρηστική αρχιτεκτονική αυτού του τύπου, πολλές φορές με πλήθος πολιτισμικών προεκτάσεων και άυλων αξιών που τη συνοδεύει, αποτέλεσε το κεντρικό στοιχείο της Δράσης ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΝΕΡΟΥ του Προγράμματος ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ, επιχειρώντας να εξετάσει τη διαχείριση των υδατικών πόρων στην Αμοργό μέσα από παραδοσιακές κατασκευές

υδροληψίας και υδροσυλλογής, προτάσσοντας τη βιώσιμη προοπτική που θα μπορούσε να εξασφαλίσει.

Αποκαταστάσεις και ερμηνείες

Παρά το γεγονός ότι τα αρχαία και τα βυζαντινά μνημεία, δέχονται, συγκριτικά, συστηματική φροντίδα από τους αρμόδιους φορείς της Διοίκησης (με τα τελευταία να έλκουν και αρκετές ιδιωτικές χορηγίες) τα νεότερα μνημεία, και ειδικά τα προβιομηχανικά, στέκονται εν πολλοίς αβοήθητα στο χρόνο και στις επεμβάσεις των ανθρώπων.

Οι αποκαταστάσεις που απαντά κανείς αφορούν πιο συχνά ελαιотριβεία, ανεμόμυλους και υδρόμυλους, είτε σημειακά είτε σε θεματικά πάρκα, και είναι κατά πλειοψηφία σκηνογραφικές· δίνεται δηλαδή έμφαση στην τεχνική λειτουργία και την τεχνολογία ενώ πέρα από συμπλήρωμα μιας λαογραφικής εντύπωσης, η χρήση τους περιορίζεται για θερινά επετειακά γεγονότα και τον πολιτιστικό τουρισμό. Η ερμηνεία τους είναι συνήθως ελλειπτική· απουσιάζει δηλαδή ο κοινωνικός ρόλος και αντίκτυπος αυτών των κατασκευών, ο λόγος τους μέσα στο κοινοτικό σύνολο, στην κλίμακα της οικονομίας και στη βιωματική προσέγγιση της φύσης αλλά και ευρύτερα στην τοπική ιστορία, αφήνοντας έτσι μια εικονική εντύπωση της αρχικής τους χρήσης. Λείπουν, για παράδειγμα, συνθήκες όπως η έννοια του χρόνου στην παραγωγή, η δυσκολία των μεταφορών, ο κόπος των ανθρώπων ή η φροντίδα της γης και της θάλασσας. Επιπλέον, οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται (π.χ. τρόπος λιθοδομής) και τα υλικά δεν είναι πάντοτε τα «παραδοσιακά», λόγω του περιορισμένου χρόνου και εποπτείας ειδικών ή των συνεργειών με διαφορετικές οικοδομικές εμπειρίες.

Πέρα από αυτές τις «πολιτιστικές αποκαταστάσεις» που χρηματοδοτούνται από τοπικές αρχές και φορείς ή ιδιώτες που επιστρέφουν στη γενέτειρα, διάφορα (ευρωπαϊκά) προγράμματα ασχολούνται με τη διαχείριση

των προβιομηχανικών μνημείων, από μια άλλη σκοπιά: Το πρόταγμα της αειφόρου ανάπτυξης για τη διατήρηση των φυσικών πόρων και τη φρόνιμη αξιοποίησή τους με τη ματιά στο μέλλον –πολιτική επιλογή της Ευρωπαϊκής Ένωσης με νομικά δεσμευτική ισχύ από τη δεκαετία του 1990– έδωσε ώθηση σε μια σειρά θεματικών, περιβαλλοντικών δράσεων ανίχνευσης και προώθησης καλών πρακτικών. Παρά το γεγονός ότι στα μανιφέστα της βιώσιμης ανάπτυξης, δίνονται μόνο σχηματικές οδηγίες για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, παράπλευρα οφέλη τέτοιου τύπου προγραμμάτων για τα δοχεία των φυσικών πόρων, είναι η ενημέρωση, η ευαισθητοποίηση, τα εργαστήρια παραδοσιακών τεχνικών και υλικών αλλά και η αποκατάσταση κάποιων κατασκευών προς μερική χρήση.

Παρόλα αυτά, οι αποκαταστάσεις των κατασκευών, που συναντά κανείς στα νησιά του Αιγαίου, δεν σχετίζονται αποκλειστικά με ένα μουσειοποιημένο τοπίο προς εκπαιδευτική ή τουριστική κατανάλωση. Ένα μικρό τμήμα τους, ιδιαίτερα αυτό που σχετίζεται με το νερό, συνεχίζει να χρησιμοποιείται παράλληλα με μοντέρνες τεχνικές και συνθετικές κατασκευές, που πραγματοποιούν άμεσοι χρήστες τους –τοπικοί γεωργοί και κτηνοτρόφοι– όπως για παράδειγμα: τσιμεντοποιησεις ξερολιθιών και αγωγών ομβρίων, στερεώσεις στομιών πηγαδιών με οπλισμένο σκυρόδεμα κ.ά.

Τα όρια της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς

Συνεξετάζοντας τους διαφορετικούς στόχους των παραπάνω δράσεων, προκύπτει η εύλογη ανακολουθία σχετικά με την προστασία και γενικότερα τη συνολική διαχείριση της προβιομηχανικής κληρονομιάς: Μιλάμε για διατήρηση της εικόνας ή διατήρηση της χρήσης, έστω και τμηματικά; Και αν η χρήση μονοπατιών, όπως για παράδειγμα τα 36 χιλιόμετρα του δικτύου μονοπατιών στην Κέα –φροντισμένα από το Τμήμα Πολιτισμού της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Κυκλάδων και πιστοποιημένα με ISO– είναι προφανής και

συνδυάζει και τους δυο στόχους σε συνάρτηση με τις προτάσεις για εναλλακτικές και ήπιες τουριστικές δράσεις, τι συμβαίνει με μια συντηρημένη δεξαμενή ή ένα αποκατεστημένο στην αρχική του μορφή πηγάδι;

Αλλά κάνοντας και ένα βήμα πιο πίσω: τα μνημεία απειλούνται άλλωστε από οριστική διάλυση, χωρίς κιόλας να αφήνονται ίχνη, αφού σύμφωνα με τον αρχαιολογικό νόμο οι οικοδομικές εργασίες (και οι κατεδαφίσεις) στις νεότερες των τελευταίων 100 χρόνων κατασκευές, μπορούν να γίνουν χωρίς άδεια της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας.¹

Ψηλαφώντας τα όρια της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, είναι σίγουρο ότι ζούμε σε μια μεταβατική περίοδο, σχετικά με αυτά τα μνημεία. Τα περισσότερα είναι εγκαταλειμμένα, λίγα χρησιμοποιούνται τμηματικά, άλλα αποκαθίστανται για μουσειακούς σκοπούς. Άμεσα σχετιζόμενοι με τους δημιουργούς είναι ακόμη εν ζωή ενώ νοσταλγοί νησιώτες, μετανάστες των δεκαετιών του 1950-1970, που έζησαν τις διαδικασίες παραγωγής και επιστρέφουν στον τόπο τους, συχνά πρωτοστατούν στην «πολιτιστική-φολκλόρ» αξιοποίησή τους. Ο χρόνος προοδευτικά θα λύσει το πρόβλημα, μιας και όλο και περισσότερα μνημεία θα εντάσσονται στην ομάδα των πριν «από τα τελευταία 100 χρόνια», στα οποία για κάθε επέμβαση είναι απαραίτητη η αδειοδότηση από την Αρχαιολογική Υπηρεσία. Αλλά, πέρα από τις δυσκολίες της χρονολόγησης, τι θα έχει απομείνει ως τότε;

Περιβάλλον – οικονομία – κοινωνία + αρχιτεκτονική κληρονομία

Αν και προγραμματικές προτάσεις για τη διαχείριση αυτών των πολυδιάστατα «ζωντανών» καταλοίπων είναι δύσκολο να διατυπωθούν, η ενασχόληση με τα μνημεία νερού της Αμοργού, μέσα από το παρόν πρόγραμμα της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ, μάς οδήγησε σε κάποιες πιθανές κατευθύνσεις.

Όλες οι επεμβάσεις μας προσθέτουν μια καινούρια φάση στα μνημεία, που αντικατο-

πριζιζει τη δική μας οπτική και εποχή. Έστω και αν αυτές τα καταστήσουν χρηστικά με τον «υλικά και τεχνικά αυθεντικό» τρόπο, η χρήση τους δεν μπορεί ποτέ να αναπαράξει πλήρως την αρχική, εφόσον έχουν αλλάξει οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της εποχής που τα δημιούργησαν. Παράλληλα, στις μέρες μας οι αποκαταστάσεις προβιομηχανικών μνημείων πάντοτε θα ενέχουν και η διάσταση του επισκέψιμου-(οικο)τουριστικού κ.λπ.

Αυτό όμως δε σημαίνει πώς τα μνημεία αυτά δε μπορούν να χρησιμοποιηθούν παραπληρωματικά: να καλύπτουν δηλαδή ανάγκες υπό ειδικές συνθήκες, όπως για παράδειγμα η χρήση των αποκαταστημένων κατασκευών νερού από της παρούσας δράσης από αγρότες και κτηνοτρόφους της Αμοργού.

Ίσως μια εφικτή λύση, λοιπόν, για τα προβιομηχανικά και πρώιμα βιομηχανικά μνημεία είναι αυτή της «δυναμικής», θα λέγαμε, «αποκατάστασης». Μετά από ανίχνευση της παρελθούσας και σύγχρονης χρήσης των μνημείων, των αναγκών, των οραμάτων και του ευρύτερου περικευμένου των τοπικών κοινωνιών τα μνημεία αυτά να συντηρούνται βάσει των παραδοσιακών τεχνικών και με συμβατά υλικά. Με αυτόν τον τρόπο τεκμηριώνεται η επέμβασή μας στο παρόν, καλύπτονται οι άμεσες ανάγκες της κοινότητας (χρηστικές, πολιτιστικές ή μεικτές) αλλά παράλληλα ανασύρονται στο προσκήνιο μέθοδοι και διαδικασίες, που αποτελούν συνεκτικά στοιχεία της περιβάλλουσας κοινωνίας: συχνά δομικά στοιχεία, που όμως έχουν εξαλειφθεί, όπως για παράδειγμα, ο θεσμός των «προσωπικών»² στη συντήρηση δημοσίων κτισμάτων.

Τέλος, εξετάζοντας προσεκτικά το συγκεκριμένο παράδειγμα, μπορεί κανείς να εκφράσει ένα καθολικό σχόλιο για τη διαχείριση της νεότερης κληρονομιάς στα νησιά του Αιγαίου, το οποίο ξεπερνάει την αποκατάσταση μεμονωμένων «μνημείων νερού» και την ευαισθητοποίηση των κατοίκων για την αξία του νερού στη βιωσιμότητα του τόπου τους. Το σχόλιο αφορά στην επίδραση ενός πολιτισμού στο

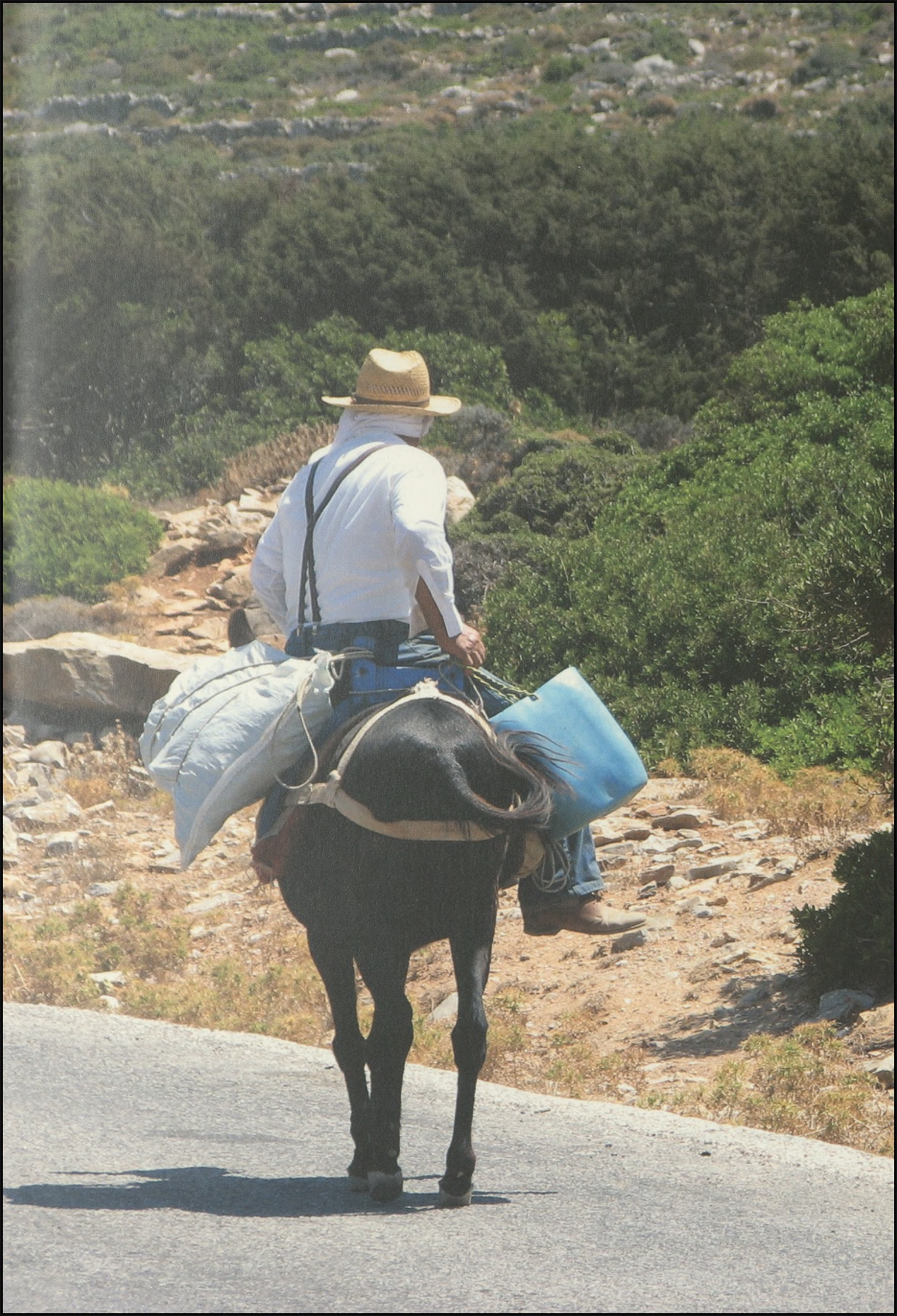
περιβάλλον και αντίστοιχα του περιβάλλοντος χώρου στον πολιτισμό, ως κινητήριο δύναμη για πολιτιστική αλλαγή ή ως παράγοντας ανάπτυξης, ως συνολικό σύστημα πολλαπλών διαστάσεων και επεκτάσεων στην κοινωνική ζωή, όπου ο ορισμός του πολιτισμού και της βιωσιμότητας δε νοείται χωρίς τη συμμετοχή της κοινωνίας, χωρίς την εξέταση των αναγκών του απλού ανθρώπου και της οργάνωσής του σε λειτουργικό σώμα.

Η συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών προοικονομεί την αποδοχή του έργου και το βιώσιμο μέλλον του, αλλά κυρίως δημιουργεί ενεργούς πολίτες απέναντι στο φυσικό και το δομημένο περιβάλλον³, καλύπτοντας το αίτημα της πολυκεντρικής προσέγγισης και προστασίας του τοπίου συνολικά, όπως νοείται στη «Σύμβαση του Τοπίου», που το 2010 κυρώθηκε από την Ελλάδα. Αν δεχτούμε αυτόν ως έναν ορισμό του πολίτη και κατά συνέπεια της έννοιας του πολιτισμού, τότε ίσως τίθεται το ερώτημα του είδους πολιτισμού που συνθέτουμε για τον εαυτό μας σήμερα: βασικό ερώτημα, ακόμα και για τη βιωσιμότητα πλέον του ανθρώπινου είδους – μια βιωσιμότητα που με ματαιοδοξία προτιμάμε να αποκαλούμε «αιεφορία». ■

¹ Αν εκείνες δεν έχουν κηρυχθεί μνημεία: Άρθρο 6 του Ν.3028/2002

² «Προσωπικά» αποκαλείται ένας κρατικός θεσμός, ο οποίος υποχρέωνε εργαζομένους 18-65 ετών να δουλεύουν κάποια μεροκάματα το χρόνο υπέρ του Δήμου, σε εργασίες με αντίκτυπο κοινής ωφελείας: χτίσιμο, διόρθωση και καθαρισμός δημοτικών κατασκευών και κτηρίων, άσπρισμα κτλ.

³ Lekakis, S., 2008. "Going Local in a Global World"; Locating the public and evaluating the synchronic context in archaeological resources management, *Conservation and Management of Archaeological Sites* 2008, vol. 10,4, 308-319.

Η Δράση «**ΑΜΟΡΓΟΣ - ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΝΕΡΟΥ:**
παραδοσιακή διαχείριση υδατικών πόρων και η
βιώσιμη προοπτική της» έχει ως αντικείμενο την
ανάδειξη της αξίας της παραδοσιακής διαχείρισης
υδατικών πόρων στην αιεφόρο ανάπτυξη του νησιού
της Αμοργού αλλά και το πολιτιστικό τοπίο του, μέσα
από την υλοποίηση μελέτης και έργου αποκατάστασης
20 «μνημείων νερού» σε συνδυασμό με δράσεις
ευαισθητοποίησης [εθνογραφική μελέτη, παρουσιάσεις
σε σχολεία, ημερίδες, μικρού μήκους ντοκιμαντέρ].
Απώτερος στόχος είναι η διαμόρφωση ενός πιλοτικού
προτύπου διαχείρισης της τοπικής πολιτιστικής
κληρονομιάς σε νησιωτικές περιοχές.

Το Πρόγραμμα **ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ** (www.egaio.gr) της
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού
είναι μια εκστρατεία με στόχο την ευαισθητοποίηση των
κατοίκων των νησιών του Αιγαίου, σχετικά με τη σημασία
της προστασίας του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής
κληρονομιάς ως απαραίτητη προϋπόθεση για την
ποιότητα ζωής και την οικονομική ανάπτυξη.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού
(www.ellet.gr) αποτελεί μη κερδοσκοπικό σωματείο.
Ιδρύθηκε το 1972 και οι δραστηριότητες της καλύπτουν
όλη την ελληνική επικράτεια. Αποτελεί τη μεγαλύτερη
Μη Κυβερνητική Οργάνωση που δραστηριοποιείται
ταυτόχρονα σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος
και πολιτιστικής κληρονομιάς.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού
Τριπόδων 28, 10558 Αθήνα
Τηλ 210 3225245, F: 210 3225240
elet@ellinikietairia.gr, aigaio@ellinikietairia.gr

Η υλοποίηση της Δράσης κατέστη δυνατή χάρη στη
γενναιόδωρη υποστήριξη:

της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Κυκλάδων
του Δήμου Αμοργού και
του Ιδρύματος Α.Γ. Λεβέντη

Η Δράση «**ΑΜΟΡΓΟΣ - ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΝΕΡΟΥ: παραδοσιακή διαχείριση υδατικών πόρων και η βιώσιμη προοπτική της**» έχει ως αντικείμενο την ανάδειξη της αξίας της παραδοσιακής διαχείρισης υδατικών πόρων στη βιώσιμη και αειφόρο ανάπτυξη του νησιού της Αμοργού αλλά και το πολιτιστικό τοπίο του, μέσα από την υλοποίηση μελέτης και έργου αποκατάστασης 20 «μνημείων νερού» σε συνδυασμό με δράσεις ευαισθητοποίησης [εθνογραφική μελέτη, παρουσιάσεις σε σχολεία, ημερίδες, μικρού μήκους ντοκιμαντέρ]. Απώτερος στόχος είναι η διαμόρφωση ενός πιλοτικού προτύπου διαχείρισης της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς σε νησιωτικές περιοχές.

Το Πρόγραμμα **ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ** (www.egaio.gr) της **ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού** είναι μια εκστρατεία με στόχο την ευαισθητοποίηση των κατοίκων των νησιών του Αιγαίου, σχετικά με τη σημασία της προστασίας του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς ως απαραίτητη προϋπόθεση για την ποιότητα ζωής και την οικονομική ανάπτυξη.

Η **ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος & Πολιτισμού** – σωματείο μη κερδοσκοπικό, με παράρτημα στη Θεσσαλονίκη και επιτροπές σε όλη τη χώρα – αγωνίζεται από το 1972 για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, την προστασία των οικοσυστημάτων και της οικολογικής ισορροπίας του τόπου, την προώθηση της αειφόρου χρήσης των φυσικών και ενεργειακών πόρων της χώρας.

Στη διάρκεια της δράσης της η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ έδωσε πολλές μάχες. Στους μεγάλους αγώνες που στέφθηκαν με επιτυχία συγκαταλέγονται η ίδρυση του θαλάσσιου πάρκου Αλοννήσου, η διάσωση της Πλάκας – ένας αγώνας που συνεχίζεται – του τοπίου των Δελφών, του Νότιου Σαρωνικού, της Πύλου, των Πρεσπών, του συνόλου του κτήματος Τατοΐου, τμήματος του Μαραθώνα, του αρχαίου πύργου της Κέας, παραδοσιακών οικισμών όπως της Ύδρας και πολλών Αιγαιοπελαγίτικων νησιών.

Παράλληλα, δεκάδες μνημεία σε όλη τη χώρα διασώθηκαν από την κατάρρευση και την εγκατάλειψη. Εκτός συνόρων συντηρήθηκαν: το καμπαναριό του Αγ. Γεωργίου στη Βενετία, ο Αγ. Παντελεήμων (Kizil Kilise) στην Καππαδοκία και οι τοιχογραφίες της Τράπεζας στη Μονή του Σινά.

Σήμερα, υλοποιούνται ποικίλες δράσεις και προγράμματα, όπως: το «Αειφόρο Αιγαίο», που έχει ως στόχο την ευαισθητοποίηση των κατοίκων των νησιών του Αιγαίου ως προς την αειφόρο ανάπτυξη του τόπου τους, το «Αειφόρο Σχολείο» που κινητοποιεί τις σχολικές κοινότητες σε όλη τη χώρα, το πρόγραμμα «LIFE» για την προστασία της βιοποικιλότητας στη Σκύρο, η πολυετής φροντίδα για το Σκυριανό αλογάκι, τα «Μονοπάτια Πολιτισμού» που καταγράφουν και αναδεικνύουν την πολύτιμη κληρονομιά των μονοπατιών βοηθώντας τις τοπικές κοινότητες να διευρύνουν την τουριστική περίοδο. Συνεχίζεται ακόμα, μεταξύ άλλων, ο πολύχρονος δικαστικός αγώνας ενάντια στην εκτροπή του Αχελώου, και συνεχείς εκστρατείες για τον βέλτιστο χωροταξικό σχεδιασμό.

Και όλα αυτά χάρη στη συνδρομή χιλιάδων πολιτών: χορηγών, επιστημόνων, εθελοντών, μελών και φίλων μας. Το πιο πολύτιμο όλων, η συσπείρωση τόσων ειδικών και μη, σε όλη την χώρα στον κοινό μας αγώνα.

Η **ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ** βραβεύθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με το **Βραβείο Ευρωπαϊκού Πολίτη** τον Οκτώβριο 2012 ως μια από τις σημαντικότερες ΜΚΟ της Ευρώπης.

Τριπόδων 28, 105 58 Αθήνα
Τηλ: 210 32 25 245 Fax: 210 32 25 240
email: elet@ellinikietairia.gr
www.ellet.gr